

DACIA

NUMĂRUL 8 • BUCUREŞTI, 1 MAI 1942 • EXEMPLARUL: 20 LEI

O EXPRESIE A ROMÂNISMULUI: FILOSOFIA LUI DIMITRIE CANTEMIR

Memoria popoarelor este şi ea, probabil, o memorie sentimentală. O memorie legată de accidentele suferinţei, simpatiei, pasiunii... O memorie lacunară, fără justiţie, fără viziune.

Ce palidă apare, în conştiinţa noastră, figura principelui Dimitrie Cantemir! Rece, rigidă, aproape hieratică, sub peruca de in şi mătăsurile lucii ale secolului XVIII.

Memoria lumii restitue greu imaginea unui atare om. Fiu al principelui Constantin Cantemir, al aceluia care nu ştia să scrie, ci — precum spune cronica — «numai iscălitura învăţase a o face», dar care degusta ca nimeni altul, din pântecoase oale de lut cele mai nobile vinuri ale Moldovei, Dimitrie Cantemir s'ar fi putut închina metodic aplicaţiilor părintelui său.

Literatura de atunci era, cu excepţia întru toate ilustră a lui Miron Costin, la nivelul domnescului stil—o literatură de cronici ale căror mărturii istorice îşi aveau explicaţia în vrerile Providenţei, şi a căror etică se mărginea la o înţelepciune practică şi tradiţională de proverb.

Pe colinele ţării Moldovei apare, atunci, venit dela învăţătură din Levant, un cocon domnesc, un principe de sânge, a cărui mare figură, a cărui complexă personalitate, se impune Europei.

Târziu, după ce mintea excepţională a lui Dimitrie Cantemir, agitase toate apele lumii, Eminescu, în Epigonii, distribuind laude deşarte unui Anton Pan «fiul Pepelei», lui Prale, sau lui Daniil «cel trist şi mic», evocă pe Dimitrie Cantemir în acest limpede vers:

Cantemir croind la planuri din cuţite şi pahară

unde imaginea principelui literat se confundă straniu cu aceea a părintelui său, amatorul de nobile vinuri.

Poetul Moldovei uitase, cu întreaga Moldovă, pe Dimitrie Cantemir...

Ci Dimitrie Cantemir, poet, muzician, literat, istoric şi filosof este una din cele mai mari personalităţi ale timpului său şi, probabil, una din cele mai mari ale lumii. Eminescu uitase acel «Hronic al Vechimei Romano-Moldovlahilor», cea dintâi istorie a Românilor creată, în fine, din studiul inscripţiilor, al fântânelor autohtone şi străine, scriere iluminată, revelaţie a mândrelor noastre începuturi — desigur cea mai dreaptă, cea mai deplină interpretare a istoriei Românilor, din câte s'au încercat până azi — singura care a descifrat în Romanitatea noastră sensul tradiţiei politice romane, singura care a văzut în poporul românesc descendenţa unică a Romei.

Poate că geniul politic al lui Eminescu, viziunea sa istorică, reacţiunile sale atât de vii înainte a tot ce pentru el întruchipează Patria, l-au împiedicat să-l admire pe Cantemir. Cantemir fusese, într'adevăr, începătorul politicei de legătură cu Rusia.

Eminescu se răsbuna pe literatul Cantemir, de acţiunea sa politică şi militară care alături de oştile Ţarului, părea în ochii iluminaţi ai Poetului, drept principiul atâtor calamităţi.

Eminescu se ridicase cu ultima energie, în 1877, împotriva unei acţiuni militare alături de armiile Rusiei şi denunţase lumii în termenii cei mai răspicaţi idolii mincinoşi ai aşa zisei «Independenţe» pentru care era împinsă într'o luptă — spre propria ei pieire — o ţară ca a noastră, independentă de fapt.

Cantemir fusese totuşi nevinovat. El nu cunoştea Rusia. El nu avusese, ca Eminescu, perspectivele unui litigiu secular. Molochul moscovit abia se apropiase de Moldova...

Dar Eminescu uitase şi pe acel care întinsese până la marginile lumii culte, renumele Moldovei sale, pe orientalistul eminent, care construise dintr'un noian de cronici, de barbare mărturii contradictorii, cea dintâiu istorie a imperiului otoman — carte de mare prestigiu european, pe urmele căreia a răsărit o întreagă floră literară, şi din care, târziu, Victor Hugo se inspira scriind «les Orientales».

Cantemir desvolta însă, cu această carte o concepţie originală: a măririi şi decăderii imperiilor lumii. Ilustrată chiar de titlul ei — Historia Incrementorum atque Decrementorum Aulae Othomanicae — cartea lui Cantemir a constituit un eveniment revoluţionar în scrisul istoric. Prin ea s'a ridicat — precum vom vedea — pe întâiul plan al interesului public problema legilor naturale ale Statului, a sensului vieţii societăţii omeneşti.

DIMITRIE CANTEMIR

Portret de un artist necunoscut. Museul din Rouen

Cantemir este, în acest înţeles creatorul a ceeace s'a numit filosofia istoriei. «Istoria» sa pune în lumină nu o serie de întâmplări arbitrare, ci fazele unui organism. Ea consideră faptul istoric ca expresia unei evoluţii necesare în care sunt implicate organic, miile de contingenţe ale lumii. Mărire şi decădere, flux de energie vitală care străbate lumea în toate moleculele ei...

Această concepţie cantemiriană va fi ridicată la cea mai înaltă expresie — la formula ei metafizică — de un alt fiu al Moldovei, Vasile Pârvan. Să credem că în pământul acestei ţări, zace principiul viziunii: ideia Necesităţii care direge lumea, sentimentul inefabil al cadenţelor lumii, aşa zisul «fatalism», pe care-l au atât de viu ţăranii din Ţara Moldovei.

Profesorul N. Iorga, demonstra, într'una din cărţile sale, că elementul filosofic al «Consideraţiunilor lui Montesquieu, purcede din «Istoria» lui Cantemir.

Titlul însuşi al Consideraţiunilor — sur les causes de la grandeur et de la décadence des Romains — e un echo al operei cantemiriene. Predilecţia orientală a lui Montesquieu, limpede în «Scrisorile Persane», n'a putut ignora desigur textul latin al «Istoriei» lui Cantemir. E firesc dar ca Montesquieu să fi lămurit aici ideile materne ale «Consideraţiunilor», aşa cum a extras tot de aici un preţios material pentru Spiritul Legilor».

Când în 1743, cartea lui Cantemir, apărea şi în versiune franceză, domnul de Joncquières, autorul acestei versiuni, se credea dator să atragă luarea aminte asupra concepţiei care sta la baza ei — concepţie atât de familiară epocei sale. Dar ea fusese înfăţişată de Cantemir, cel dintâiu, în această carte. Ea se impusese lui Montesquieu, şi lumea o lua acum din lucrările acestuia.

Dela această viziune a Necesităţii, manifeste în istoria popoarelor, Cantemir s'a ridicat la o viziune metafizică, a structurii şi a funcţiunilor lumii. O carte al cărei manuscris latin poartă titlul curios de «Sacrosanctae Scientiae indepingibilis Imago» — închide această viziune. E o carte uitată în arhivele Academiei şi asupra căreia nici o societate savantă nu s'a aplecat până azi, care ar fi rămas poate mult timp necunoscută, dacă o mână pioasă — a domnului Nicodim Locusteanu — n'ar fi dat-o de curând la lumină, în versiune românească.

Stilul ei nebulos, dramatic, aproape infinit, stil de hierofant, despre care însuşi Cantemir scria că revelă *quasi in Scythia Latium exulantem*, «un Latium exilat în Sciţia», ne-a făcut să ne amintim încă odată de Vasile Pârvan.

Filosofie de profund răsunet mistic, în care tot ce iubim şi tot ce detestăm e iubit şi detestat cu înflăcărare, «Indepingibilis Imago» exprimă acordul binecuvântat dintre credinţele acestui vechiu pământ şi datele ştiinţelor moderne.

Luptând cu toate ficţiunile raţiunii, cu tristele concepţiuni sensualiste cari dela Bacon la Descartes infestaseră lumea şi instaurând în locul lor regimul unei «immateriale lumen», a luminii spirituale, ca supremă realitate a lumii, Cantemir e, incontestabil, un exponent al inclinaţiilor mistice ale Răsăritului. Răsăritul perpetuează, într'adevăr, prin marile tradiţii ale Ortodoxiei, tezaurul spiritualităţii umane — splendoarea mistică a cugetării celor vechi. — In despreţul său absolut pentru biata raţiune umană «misellus humanus intellectus», pe care de atunci două secole de cumplit materialism au substituit-o divinităţii însăşi, Cantemir se rosteşte ca un frenetic, ca un posedat.

Această raţiune, din care secolul său — secolul «Luminilor» — avea să facă principiul mizeriei morale a lumii de azi, este exilată de Cantemir *in valle miseriarum, in cacumine contribulationum, atque in caligine rerum ignorabilium* — în negura lucrurilor necurate. Vehemenţa sa nu cruţă ştiinţa sensitivă — incipentele discipline materialiste ale timpului său: «humanam miseram pauperemque scientiam sensitivam, inconditam...». In ironia sa el se întreabă dacă această ştiinţă poate fi cântată cu tristeţe sau deplorată cu amar: *miserrime cunendam aut amare deplorandam esse.*

Respingând raţiunea ca instrument de Cunoaştere, el recurge la modalitatea mistică a Viziunii, a Revelaţiei. El a folosit de mai multe ori în textul său pentru a desemna lumina spiritului invadând fiinţa — Revelaţia iluminându-te — cuvântul tuturor marilor mistici: fulgerul, lumina de fulger, fulgerul intelectual.

Concepţia lui Cantemir identifică lumii pe Dumnezeu. O ierarhie infinită suie dela creatură la creator, dela acum la eternitate, dela accident la esenţă.

Substanţa genuină a Divinităţii el o vede în întunericul biblic primordial, în noaptea Facerii, pe care el o concepe — ca Plotin — ca potenţare până la esenţă a realităţii, ca suprema realitate. «Prin întuneric — spune el — nu înţelegem neantul păgânesc, nici lipsa de lumină, ci splendoarea inefabilă şi inaccesibilă a Fiinţei divine».

Acolo, în spaţiul care se deşteaptă ca o indolentă formă, cuvântul Demiurgului — Fiat! — crează vălul diafan al materiei primordiale. E «lux» palida lumină abisală, din care mai târziu prin congregare se va forma «lumen» — lumina cosmică, soarele, luna şi aştrii.

Această concepţie a unei lumi presolare, pare a fi o genială explicaţie a inconsequenţei biblice care institue lumina înainte de a crea un soare. In acest cosmos elementar, Demiurgul institue un «archaeus», prototip vital, formă generatoare a tuturor formelor.

Acest «archaeus» pare o prefiguraţie a elementului primordial — germene cosmic, tip al divinei proporţii — pe care geniala intuiţie a lui Goethe l-a întrevăzut în domeniul vieţii vegetale: faimoasa «Urpflanze» atât de ironizată de contemporanii Poetului şi care, în lumina cercetărilor moderne pare singura soluţie posibilă.

In teoria sa asupra Timpului, Cantemir ridică la cea mai înaltă expresie concepţia sa organicistă.

Reducând la absurd teoriile aristotelice, el construeşte — în pagini de o mare frumuseţe dialectică — teoria sa personală: Timpul, esenţă a Divinităţii, preexistând creaţiunii, constituind, în măsura în care el se încorporează în lume, *durata* lucrurilor — ceeace pentru Cantemir e un element material, una din feţele materiei.

In perspectivele grandioase ale teoriei cantemiriene, timpul se confundă, în ultimă analiză, cu eternitatea. Cosmosul său apare *dat*, ca universul împietrit al filosofiei eleate. Transpusă în termenii fizicei moderne, teoria sa postulează — încorporând timpul ca un *datern*, o condiţie a spaţiului — universul cu patru dimensiuni, al fizicei cosmice moderne.

Lumina esenţială — care pentru Cantemir este însăşi divinitatea — se încorporează infinit în toate lucrurile lumii. Forma, viaţa şi sufletul sunt expresiile ei cele mai înalte. Ca Alexandrinii, Cantemir distinge în ele corpul aceleiaşi substanţe. «Lumina particulară — spune el — care este sufletul, viaţa şi forma, ca şi sinonime sunt.

Dela materia plină de întuneric, pe care Cantemir o consideră «ca şi mută» *(d'ogni luce muta* ar zice Dante), abia accesibilă formei, până la regnul absolut al Substanţei, universul nu este decât o imensă ierarhie de lumini.

«Cea dintâi categorie a formelor — scrie Cantemir — este ca şi mută şi aproape obscură, totuşi mai mult sau mai puţin luminoasă, după proprietatea ei specifică precum: cristalul, piatra, gemma, metalul şi alte asemenea lor care deşi abia dau vreun semn de viaţă, totuşi sunt vii şi îndeplinesc funcţiunea formei lor esenţiale». In această clasă, quasi obscură, Cantemir aşează creaţiile artei.

A doua categorie, mai luminoasă, e aceea a germenilor vegetali, cari poartă — cum spune Cantemir — «preludiile sufletului viu».

A treia categorie este aceea a vieţii organice, vegetale şi animale, a formelor substanţiale — cum le spune Cantemir — forme luminoase deşi nu participă permanent la lumină. In această categorie, Cantemir aşează raţiunea sensitivă, sufletul brut.

A patra categorie, este aceea a substanţei eterne, a sufletului însetat de divinitate, participând la divinitate, substanţă din Substanţă.

Universul lui Cantemir cunoaşte acţiunea modificatoare a stelelor — ţesătura lor de lumină în care sunt implicate destinele. Ca marii mistici Cantemir a desluşit în efluviile nopţii svonul muzicei cosmice. El a comparat tactul stelelor cu un tact de clavecin: *est enim astrorum motus quasi claviger.*

Filosofia care se desprinde din contemplarea acestui univers, viu până în cristalele şi în mineralele sale, este o filosofie pantheică. Geniul baladelor noastre, în care arborii şi munţii, pietrele şi animalele se cuminecă întru marea viaţă a lumii, palpită într'însa. In concepţia poporului acestuia — ca şi în concepţia lui Cantemir — lumea este o lumină împietrită, o materializare a luminei şi, în ultimă analiză, corpul însuşi al lui Dumnezeu. Cuvântul românesc «lume» derivă din «lumen». Lume înseamnă lumină...

Dan BOTTA

LIMITELE ORGANICISMULUI

de VALENTIN AL. GEORGESCU

Savigny, printre cei dintâi în Evul Modern, a introdus, în desăvârşirea ideii de cultură, perspectiva unei structuri particulariste, organic legată şi condiţionată de ireductibilul şi infinit variabilul Volksgeist. Savigny, aruncând premisele acestei concepţii romantice de prodigios răsunet, nu repudia nici universalismul creştin, nici libertatea morală a individului. Era o contradicţie — fie şi numai aparentă — pe care şeful şcoalei istorice n'a încercat niciodată s'o explice. Poziţia sa, cu multiple schimbări, traversează întregul sec. al XIX, fără a domina spiritualitatea europeană, dar mereu prezentă în diferite doctrine sau curente de idei. La capătul unui secol, Spengler, reluând unele idei morfologice schiţate de Frobenius, îi redă o actualitate, dar şi un accent, pe de o parte patetic, pe de alta absolut, pe care nu-l avusese concepţia istorică a lui Savigny. Spengler gândeşte într'un moment în care psichologia şi filosofia înlocuiseră viziunea asociaţionistă a categor'ilor individuale, prin structurile date organic de realitatea socială. Fără ideia de structură, concepţia spengleriană este neînţeleasă. Fiecare cultură este expresia integrală, armonioasă şi necesară a unei structuri, în care diversele elemente regionale se îmbină într'o dinamică unitate. Aceasta, pe de o parte, ea singură, are un sens pe planul destinului, iar pe de altă parte, comunică adevărata semnificaţie actuală şi creatoare, fiecărei regiuni de elemente şi de valori. Combătută cu violenţă la început sau dispreţuită, această concepţie organicistă, cu infinite nuanţe, a sfârşit prin a impregna spiritualitatea epocei noastre.

Ideia cea mai clară la care fac apel morfologii organicişti ai culturii, este aceea de normalitate, de necesitate, de firesc [1]).

Această poziţie poate seduce la prima vedere, şi până la urmă închide un adevăr indestructibil, pe care noi l-am recunoscut, atunci când am spus că existenţa unor structuri naţionale este o realitate de experienţă. Analizată mai de aproape însă, poziţia organicistă închide aproximaţii, deziluzii şi surse de eroare.

Din ce derivă normalitatea? Din extensiunea temporală a fenomenelor? Dar istoria, spre deosebire de bobul de grâu, nu se repetă în limitele aceluiaş ciclu redus şi fatal. Ţesătura ei se compune din evenimente mereu altele, înlănţuite într'o continuă scurgere.

Dealtfel comparaţia dintre formele de creştere ale bobului de grâu şi acelea ale culturii închide o confuzie gravă asupra esenţei creaţiunii. Pentru a relua distincţia patriotică scumpă d-lui Crainic, bobul de grâu aparţine creaţiunii divine, pe când cultura este produsul omului, adică al singurei creaturi dotată cu libertatea morală şi inventivitate intelectivă. Prin aceasta, cultura nu evadează din cercul de foc al creaţiunii divine şi din «natură», dar îşi păstrează caractere proprii, care fac imposibilă — altfel decjt poetic — asimilarea cu plantele, cu râurile şi cu şopârlele.

Legislaţia noastră de inspiraţie franceză care îşi serbează aproape un secol de viaţă istorică, intră sau nu în formele normale de viaţă ale acestui popor? Dar limba slavonă, după atâtea secole de dominaţie cum a putut fi înlăturată? Insfârşit, dreptul bizantin al pravilelor din sec. XVII care s'a aplicat sub forme variate până la introducerea codului Napoleon, rămâne pentru autori ca d-l Fotino, un drept străin, condamnat să dispară. Iată, aşa dar, cum extensiunea temporală a fenomenelor, este un criteriu nesigur şi discutabil. In lipsa lui ne-am putea gândi la o extensiune în spaţiu sau la una numerică? Cu acest criteriu ajungem la legea democratică a majorităţii şi lăsăm într'o neînţelegere curioasă creaţiunile spirituale ale individualităţilor, cari exprimă de atâtea ori, cu o trainică fecunditate, geniul seminţiei. Eminescu, pentru contimporanii lui progresişti şi liberali, era în minoritate. Revoluţiile naţionale moderne sunt la început opera celor puţini, dar iluminaţi de adevărul cucerit. Pe de altă parte, fenomenul structural unei naţiuni poate fi independent de număr, în sensul că viaţa individului, a familiei sau a unei colectivităţi de proporţii mai întinse pot fiecare în parte şi toate la un loc să se integreze uneia şi aceleiaş structuri naţionale şi invers.

Problema nu se simplifică dacă o privim sub aspectul necesităţii. Bobul de grâu este cu necesitate un bob de grâu şi nimic altceva. Dacă orice Român este cu necesitate o plămadă din care, oricât s'ar împotrivi voinţa noastră, decurg atitudinile şi gesturile Românului, atunci problema este rezolvată. Cum mai pot însă, în acest caz, organiciştii să constate — aşa cum o face Nae Ionescu — că un Ion Brătianu a voit să fie bun român, dar n'a reuşit să fie Român pur şi simplu? Şi totuşi este un fapt de experienţă că atâţ'a Români prin atitudinea şi creaţiile lor rămân în afara românismului. Nu asistăm noi azi la cel mai vast proces al conştiinţelor individuale, tocmai pentrucă ele s'ar arăta incapabile să trăiască necesar imperativele propriei lor naţiuni sau pentrucă s'ar pune conştient în conflict cu aceste imperative? Dacă afirmaţia organicistă — ilustrată prin comparaţia bobului de grâu — ar fi exactă, cum pot atâţia fii ai unei comunităţi naţionale să se excludă din naţia lor, fiindcă nu se pot integra în normalitatea de număr, de întindere sau de forţă a unui moment istoric?

In fine, ideea de firesc sau de naturalitate, nu ne permite o mai mare precizíune. Se spune: dacă revoluţia franceză era nefirească, trebuia să eşueze. Şi tot organiciştii adaugă: «a fi român înseamnează o stare naturală, o formulă de echilibru a existenţei...» Prima idee, ne conduce la un programatism istoric care, mărturisit, nu poate să nu turbure. Ideea a doua apare o abstracţiune dialectică. Tot ce reuşeşte sau tot ce nu eşuiază este firesc, şi deci conform geniului rasei? Şi nu există alt criteriu? Dar în acest caz, cum mai poate îndrăzni spiritul nostru să judece, înainte ca ciocnirea oarbă a forţelor să se fi rezolvat în reuşite şi eşecuri? Cât priveşte ideea de echilibru, această stare nu este un dat experimental sau istoric al vieţii, ci o încununare dialectică a demersurilor nostalgice, a cântărilor tragice, a luptei continue, din care se ţese destinul de după cădere al omului.

«A fi român este o stare de fapt», «Istoria se face singură». Măreţia acestor afirmaţiuni organiceşte este netăgăduită. Ele sunt desolante în măsura în care ar putea fi adevărate. Şi pline de primejdie cu tot îndemnul la umilinţă şi la supunere, în măsura în care turbură, înşelându-le, spiritele noastre, pe care le depărtează dela libertatea morală a creştinismului şi dela vocaţiunea redemptorie a istoriei.

La drept vorbind, noi nu putem considera problema structurilor decât în desfăşurarea ei istorică. Structurile naţionale ne apar ca un ciclu în devenire, ca o sumă de realizări în plină desfăşurare. Cel mai sigur criteriu de identificare al permanenţelor structurei, îl găsim tocmai în adâncimea, în fecunditatea şi frecvenţa unor valori care au triumfat în istorie. Iar pentru a prevedea desfăşurarea în viitor a destinului naţional, nu se poate face apel decât la intuiţionismul realist al lui Nae Ionescu, la comunicarea simpatetică cu trecutul explicit şi inteligibil, la analogia structurală cu acest trecut. In afară de el, intrăm în domeniul inspiraţiei, al utopiei, al visionarismului, al arbitrariului.

Dar cine nu observă cât de relativă devine această metodă, care — am văzut — nu poate face apel nici la criteriul timp, nici la criteriul spaţiu, nici la criteriul număr. Intr'adevăr explicitarea istorică a sufletului popular ne pune în faţa a multiple influenţe. Unele — declarăm noi — sunt conforme structurii naţionale considerate, altele o contrazic sau o deformează, şi, ca atare, le acceptăm sau le respingem, le socotim binefăcătoare sau le condamnăm.

Faţă de problema influenţelor, unii organicişti intransigenţi adoptă o atitudine extremistă, în sensul că nu există influenţe în domeniul culturii, ci numai în acela al tehnicei. Toate valorile spirituale sunt autohtone şi se nasc originar din sufletul poporului. Imprumutul sau deformează sufletul popular, sau ratează sau produce valori hibride şi caraghioase. Numai dacă valorile împrumutate aparţin în mod cu totul întâmplător unor ordine corelative de realitate — românism şi ortodoxie — se poate ajunge la asimilare, la penetraţiune, la creşterea structurală. Unii istorici ca J. Burkhardt vor spune că formele de cultură nu trebue să tindă spre universalizare nici spre constrângere, spre deosebire de Stat şi Religie.

Cât priveşte afirmaţiunea lui Burckhardt, ea este inexactă, chiar din punctul relativ de vedere din care este făcută. Cultura — ca şi Statul şi religia, de care nu se deosebeşte structural, toate fiind forme de spiritualitate umană, — tinde spre universalizare: helenismul, cultura latină, renaşterea italiană, cultura franceză din secolul al XVII-lea înainte, germanismul contemporan au fost sau sunt animate de o forţă de universalizare, netăgăduită de nimeni. Mai mult încă, prin aceasta se deosebesc de formele de cultură locală sau minoră. Iar acestea din urmă se înscriu în istoria civilizaţiei tocmai prin valorile universale puse în circulaţie (pictura flamandă, muzica lui Chopin şi a lui Grieg, teatrul lui Ibsen sau poezia lui Maeterlinck). Aceasta nu înseamnă că asemenea valori nu sunt purtătoarele geniului etnic care le-a produs, ca şi culturile universale pe care le-am amintit. Universalizarea este posibilă tocmai prin faptul că în concepţia noastră etnocraţia nu înseamnă o fatalitate unică de destin istoric şi uman, popoarele având, aşa cum vom arăta mai jos, multiple puncte de contact şi de trecere între ele, fără a se confunda unul cu altul sau a-şi ruina individualitatea. Pe de altă parte, universalizarea unor valori culturale se face totdeauna prin integrare într'un ciclu organic (de pildă Cidul Spaniol în tragedia franceză, plafoanele florentine în Palatul dela Fontainebleau), unde rodere, fără a dispărea, dar dând noi sinteze care nu transformă pe Roman în Hellen contemporan cu Pericle, pe medieval în cetăţean al Romei, sau pe Frederic cel Mare în supus al Regelui Soare. Când această integrare nu este posibilă, avem pe bonjurişti şi pe franţuzite, dar aceste modalităţi nu pot condamna principiul împrumuturilor nici tendinţa de universalizare a unora din valorile culturale.

Atitudinea care respinge orice împrumut între culturi, are împotriva ei însăşi realitatea istorică. Să examinăm trecutul nostru. Influenţa ortodoxă, slavă, turcă, fanariotă, luterană, unită, engleză, germană, franceză, pot fi renegate, pot fi oare pur şi simplu isgonite din compunerea realităţilor româneşti, pe motiv că aceste realităţi nu s'au născut din forţele originare de structurare ale sufletului românesc? Faptul că ele s'au produs — în condiţiile ştiute — să fie indiferent? Viaţa noastră românească, ar fi aceeaş şi fără ele? La această întrebare răspundem hotărît, nu! Că valorile astfel împrumutate au suferit o reducere la numitor românesc, în continuă creştere şi creaţie, este altă chestiune.

Dar noile valori, transformate, se adaugă organic puterilor de creaţie şi se regăsesc în procesul viitor de structurare a realităţii româneşti. Aceasta, bine înţeles, nu înseamnă că orice împrumut sau influenţă străină are aceiaş soartă fecundă. Tocmai din această cauză, în faţa unei noui valori de împrumutat, ne vom întreba, în primul rând, dacă trecutul istoric ne-o arată indiferentă şi inadmisibilă pentru sufletul românesc şi, apoi dacă, în viitor, simţul nostru de intuiţie realistă o integrează în viziune românească a vieţii.

Adeseori, criteriul distincţiei între influenţe conforme şi potrivnice sufletului naţional, variază dela epocă la epocă. Acum un secol, împrumuturile latinizante erau conforme structurii noastre româneşi, când blestemam influenţele fanariote. Un secol mai târziu, structura noastră se îndreaptă spre Daci [1]), spre ortodoxie, sau spre Bizanţ, iar unii gânditori au cerut indulgenţă şi pentru Fanarioţi. Astăzi, mulţi dintre noi mărturisim că a fi român, înseamnă a purta deopotrivă coroana şi blestemul sângelui, dac, ale cuceririi latine, ale Bizanţului şi ale Sublimei Porţi. Fiindcă toate aceste aporturi au devenit, în creusetul Istoriei, structură românească, al cărei conţinut, este diferit de acela al forţelor componente, dar ininteligibil fără îmbinarea lor organică şi creatoare. In fine, unele împrumuturi şi influenţe devin adevărate forţe de structurare a sufletului naţional, cum este cazul ortodoxiei, în concepţia lui Nae Ionescu, care pe de altă parte nega realitatea împrumuturilor spirituale. Lucrul ar fi posibil fiindcă ortodoxia ar traduce în mod desăvârşit nevoile religioase ale sufletului românesc.

Tot din cauza conştiinţei că organicismul, ca metodă de travaliu conştient, este limitată şi relativă, Nae Ionescu a insistat asupra acestui adevăr că sufletul unui popor este exprimat sau crescut organic nu de personalităţile inteligente, cu o cultură vastă şi cu diplome strălucite, ci de oamenii aleşi, care se găsesc în istorie, o exprimă şi o servesc, aşa cum bobul de grâu realizează destinul grâului. Logica acestei poziţii — pe care noi o recunoaştem — îl conducea pe Nae Ionescu să ceară conducătorului ales un minus de inteligenţă, de problematică raţionalistă a realităţii sociale, tocmai ca o garanţie a masivei lui comuniuni cu destinul neamului pe care era chemat să-l înfăţişeze.

O altă concluzie logică a organicismului este aceasta: omul prudent şi înţelept va încrucişa braţele, va lăsa pe naivi şi pe imprudenţi să se agite, şi el va verifica firescul, normalitatea fenomenului, căruia, după aceea, îi va oferi în siguranţă, adeziunea sa. Aceşti înţelepţi există. Ei sunt pensionarii anticipaţi ai istoriei. Ei au înţeles organicismul, dar nu cu ei se clădeşte istoria, ci cu marea mulţime anonimă, care trăeşte, riscă, se angajează, caută, munceşte şi dă forme noi vieţii imperioase şi necesare pe care o poartă. Aceştia fac organic istoria, fără a se turbura de contradicţiile «raţionale» pe care le închide organicismul.

Examenul critic la care supunem concepţia organicistă în cultura noastră nu porneşte dela convingeri contrare — dintre toate doctrinele concurente, organicismul exprimă mai fidel punctul nostru de vedere — ci din nevoia de a nu-i adopta cu uşurinţă unele erori şi exagerări.

Există un specific individual. Există structuri specifice familiale şi regionale de diferite proporţii. In fine, în cadrul naţiunilor azi constituite în Europa, cu dimensiunile lor atât de deosebite, specificul naţional nu este contestat de nimeni. Cultivarea tuturor acestor particularisme poate fi un bine, şi nu odată s'a spus că numai acela care îşi adânceşte genial locului natal, are sorţi de a purta o valoare reală, ca membru al comunităţii naţionale întâi, şi al umanităţii, apoi.

Dar această poziţie n'are nimic comun cu organicismul extremist. Dela Spengler încoace, cel puţin, organicismul înseamnă cer închis, destin, fatalitate prin care trăeşti şi dispari. Nu poţi fi altceva decât ceeace eşti organic prin structura căreia îi aparţii. Este o eroare să te smulgi destinului tău. Şi Spengler a avut marea inteligenţă de a lărgi cercul acestei fatal'tăţi, făcându-l să coincidă nu cu viaţa oricărei comunităţi naţionale, ci cu istoria ciclurilor de cultură, în care decisive erau marile popoare purtătoare ale destinului omenesc. In aceste limite, organicismul se verifică mai uşor şi produce contradicţii sau aberaţii mai reduse.

Organiciştii noştri au combinat fatalismul spenglerian cu exaltarea naţională, creată de secolul naţionalităţilor. Era firesc şi bine ca orice naţiune să aspire la o viaţă onorabilă şi chiar independentă. Era tot aşa de firesc şi de dezirabil să-şi cultive pe lângă vocaţia creştină, particularismele fecunde şi naturale. Dar aceasta n'avea nimic comun cu organicismul fatalist al lui Spengler. Sub influenţa acestuia, dialectica rezervată de el popoarelor purtătoare de cultură şi ciclurilor istorice, a fost aplicată fiecărei comunităţi naţionale, chiar dacă număra câteva milioane de suflete şi produsese câteva dansuri şi cântece populare. Şi aceste mici comunităţi trebuiau închise în cercul de foc al unor structuri unice, ireductibile. Sufletul naţiunilor trebuia fragmentat cu atâta intransigenţă, şi închis în fatalităţi atât de oarbe şi de strâmte!

Refuzăm să aplicăm *tale quale*, cu toate consecinţele ei, dialectica spengleriană, oricărei comunităţi naţionale. Specificul naţional nu este pentru noi nici o fatalitate inexorabilă, nici un cerc de fer care să fragmenteze umanitatea în regiuni incomunicabile. Deşi constituirea omenirii în naţiuni ne pare voită de Dumnăzeu, totuşi ele ne apar înfrăţite atât pe planul divin al revelaţiei şi mântuirii, cât şi pe planul istoriei, în ansambluri, mai vaste sau mai coerente, după epocă şi după loc în spaţiu. Toate aceste puncte de contact, — geografie, rasă istoric, religie — înfrăţiri, aceste comunicări sufleteşti nu trebuesc nici excluse nici condamnate prin rigoarea unei concepţii organiciste care, pentru a se justifica, introduce raţional în evoluţia viitoare, o rigiditate pe care n'a cunoscut-o trecutul viu, liber, mlădios, în care caută totuşi verificarea propriei ei poziţii.

---

1) *Nae Ionescu, Roza Vânturilor*, p. 147: «A fi român înseamnează o stare naturală, o formulă de echilibru a existenţei din care decurg, prin însăşi desfăşurarea vieţii, anumite forme. Un bob de grâu, dacă îl îngropi în pământ, la umezeală, încolţeşte şi dă fir. Un anumit fir, cu o anumită desvoltare necesară, mai dinainte determinată de însăşi structura bobului de grâu. A fi român înseamnează a avea o anumită plămadă din care decurg cu necesitate absolută anumite atitudini şi gesturi. Voinţa noastră nu are nimic de zis în această împrejurare, pentrucă noi nu ne putem depăşi în chip normal pe noi inşine, decât încetând de a fi noi inşine».

1) Cel dintâi care se întoarce — fără exagerări — spre sursele traco-dace, este Eminescu. V. Pârvan fundamentează această poziţie în istorie. D-l C. Fotino, *Contribution à l'étude des origines du droit coutumier roumain*, Paris, 1926; *Ce este vechiul drept românesc*, o aplică în studiul instituţiunilor juridice. Cf. P. P. Panaitescu, prefaţă la *Naţionalismul lui Eminescu* de Paul-Al. Georgescu, Vremea, 1940: «Azi noi ne simţim Daci, nu numai pentrucă ştim că ne tragem din ei, dar pentrucă am făcut legătura între sufletul dac şi aspiraţiile noastre de azi».

Dan Botta propune o interesantă tălmăcire dacă şi orfică a teogoniilor eminesciene şi a surprinzătoarei şi numai finalei însemnări creştine pe care o cunoaşte sbuciumata lui aşteptare între nelinişti orfice şi zamolxice.

ALBA-IULIA / de V. VOICULESCU

De tace azi tunul şi nu-şi iau avântul
Cohortele 'ntoarse, în lipsa lor, sus
Să bubue Verbul, să tune cuvântul.
Să fulgere slova în spartul apus.

Olatul cel mare rotit e de ulii
Şi nu-i nici o puşcă ţintindu-i din sbor.
Dar glasuri viteze mereu Albei Iulii
Vestească-i plinirea unicului dor:

Regească cetate de veci a Unirii,
Pecetie pusă pe-Ardealul hrisov
Tu matcă a jertfei, stindard desrobirii
Eşti scaun dreptăţii cei făr' de istov.

In tine rodeşte de-apururi un sânge
Ce 'n casne vărsară Hristoşii iobagi,
Năprasnica roată destinul nu-l frânge.
O, Iulie Albă, odraslele 'ţi strânge,
Sbucni ca 'ncierea colinelor dragi.

VOEVODATUL TRANSILVAN

de I. LUPAȘ
Membru al Academiei Române

Fiind vorba de începuturile vieții și organizațiunilor de Stat ale poporului român, nu poate fi trecut cu vederea adevărul ce rezultă cu deplină claritate, din toate informațiunile istorice, cunoscute până în timpul de față, anume că documentele înfățișează Voevodatul Transilvan cu o vechime de un veac și jumătate, iar cronicile chiar cu una de 3 veacuri și jumătate, mai adâncă, decât aceea a Voevodatului Țării Românești.

Țara Transilvaniei, deși cuprinsă câtva timp în granițele politice ale Regatului ungar, a rămas dealungul veacurilor *separată* de acesta, trăindu-și viața ei, aparte, într'o tradițională *organizațiune voevodală* în evul mediu, apoi ca *Principat* sub suzeranitatea otomană și, în sfârșit, ca *Mare Principat* sub supremație habsburgică (1765—1867).

Unele istoriografii interesate au evitat multă vreme cercetarea amănunțită și temeinică a originei Voevodatului transilvan, mulțumindu-se a spune, în termeni vagi, că *elementul maghiar* ar fi dat acestei țări cea dintâi organizațiune de Stat, sau chiar că însuși Voevodatul transilvan ar fi fost o creațiune a Regatului ungar.

Se știe însă că, la începutul organizării sale politice-administrative, Regatul ungar adoptase *modelul german al Comitatelor*, și nici de cum pe acela al Voevodatului, de veche structură specific românească. Cârmuirea ungurească a stăruit să înființeze și în teritoriul Transilvaniei Comitate, dar întâmpinând aci resistența seculară a vechii organizațiuni voevodale românești, abia a putut înjgheba până la jumătatea veacului al XIII-lea un comitat de graniță, la Solnoc, — *pe drumul de penetrațiune din Ungaria în Nord-Vestul Transilvaniei* —, apoi mai târziu al comitat la granița răsăriteană, în frunte cu *comitele Secuilor*, și un al 3-lea la granița de Miazăzi, în frunte cu un cap al său de încredere, *comitele Sașilor*.

Tendința de a-și scoate pe acești reprezentanți ai autorității regale de sub jurisdicțiunea voevodului transilvan putea fi dusă la îndeplinire numai când se întâmpla să fie acesta o persoană mai puțin însemnată și mai lipsită de îndrăsneală în relațiunile sale cu Regele. Când se simțea însă în putere și era om de ispravă, Voevodul transilvan nu ținea seamă de restricțiunile ce-i impuneau cutare decret regal, ci continua să-și exercite atribuțiunile administrative, judecătorești și militare *în tot cuprinsul Transilvaniei*, fără a se lăsa stânjenit de prezența vreunui comite dintre cei amintiți. Dimpotrivă, numeroase dovezi arată că Voevodul Transilvaniei își asuma adeseori și titlul, și jurisdicția comiților, pe cari intenția regală ținea să-i știe independenți de autoritatea voevodală și supuși *numai* Coroanei ungare.

În timpul din urmă, în cea mai recentă sinteză de *Istorie Ungară*, s'a afirmat că Voevodatul Transilvaniei ar fi fost creat de însuș primul Rege al Ungariei, Ștefan (zis cel Sfânt), în forma unui *comitat de graniță*, la cârma căruia nu a reușit să așeze însă un *comite* și, silit de împrejurări, a încuviințat perpetuarea vechiului Voevod.

În sprijinul acestei afirmațiuni însă nu a putut fi adusă până în timpul de față *absolut nici o dovadă*, după cum probabil nu va putea fi adus nici vreun argument hotărîtor în sprijinul ipotezei formulate de un cercetător dela Sibiu, care susține fără nici un temei că originea acestei organizațiuni voevodale ar trebui căutată undeva prin Germania...

Mai aproape de adevăr este însă cercetătorul german *Herbert Schönebaum*, din Leipzig, care, în publicațiunea sa despre *«Structura politică și bisericească a Transilvaniei până la invazia Tătarilor»*, consideră organizațiunea aceasta ca *specific transilvană* («etwas spezifisch siebenbürgisches»). Numai în privința titlului de voevod riscă ipoteza că ar fi de origină bizantină, strecurându-se în Transilvania, la anul 1176, prin cel dintâi care poartă acest titlu, prin voevodul Leustachius, afirmativ de neam italian, care luptând cot la cot cu trupele Împăratului bizantin Manuel I-el, Comnen, ar fi adus, ca o reminiscență din timpul serviciului său în armata Bizanțului, acest titlu ostășesc și ar fi reușit să-l impună căpeteniei politice a Transilvaniei.

Este adevărat, însă, că *însuși autorul* consideră această ipoteză a sa numai ca o presupunere îndrăzneață (eine kühne Vermutung). Și e firesc.

Precum nu se va putea dovedi *niciodată* că organizațiunea voevodală a Țării Românești și a Moldovei ar fi de altă proveniență decât aceea demonstrată în studiul răposatului profesor universitar Ioan Bogdan, despre *«Originea voevodatului la Români»*, tot așa de puțin se poate căuta începutul Voevodatului transilvan aiurea decât *într'o obârșie comună cu a celui muntean și a celui moldovean*. El a fost organizat, și încă solid organizat, pe *vechi temeiuri trainice și resistente, cu mult înainte de a fi pătruns elemente ungurești în teritoriul dintre Carpați și Tisa*.

Altfel, ce interes ar fi putut avea Regatul ungar să-și creeze aci o organizațiune separatistă, care să fie în stare a-i împiedeca, veacuri dearândul, consolidarea în această regiune carpatică? Faptul că nume de voevozi transilvani se găsesc amintite prin documente încă dela începutul veacului al XII-lea, că dintre ele nu lipsesc, la începutul veacului următor, nici nume românești, ca Leucă-Voevod și Poșa-Voevod, este o dovadă că acești voevozi nu erau decât continuatorii și urmașii vechilor «duci» amintiți în cronica Notarului anonim din veacul al XII-lea, ca unii care s'au împotrivit cetelor ungurești, când acestea au încercat să treacă prin Crișana lui *Menumorut* spre a pătrunde, prin porțile Meseșului, spre *«Țara transilvană»*, în care stăpânea *Românul Gelu*.

Este deci îndreptățită concluziunea că, în lumina dovezilor istorice cunoscute până în timpul de față, *concentrarea mărunțelor voevodate românești dintre Carpați și Tisa într'unul singur, în marele voevodat al Transilvaniei, a trebuit să fie determinată TOCMAI de necesitatea de a-și apăra țara*, încercând să oprească granițele ei apusene, invaziunea cetelor maghiare.

Este, deasemeni, mai presus de orice îndoială că Ungurii, pătrunzând în Transilvania, au găsit aci *o veche organizațiune voevodală*. IDENTICĂ în structura ei, cu cea specific românească din țările surori Muntenia și Moldova.

Veacuri dearândul ei nu au fost în stare să o înlocuiască ori s'o desființeze. Dimpotrivă, organizațiunea aceasta s'a putut afirma pe la începutul veacului al XIV-lea cu mai multă amploare decât a Regatului ungar, sfâșiat în luptele partidelor grupate în jurul diferiților pretendenți la tron, lupte ce s'au deslănțuit cu deosebită înverșunare îndată după stingerea dinastiei Arpadiene (1301) — unica dinastie de origină etnică maghiară, toate câte au mai urmat la cârma Regatului ungar fiind de origine franceză-italiană (Anjouești), germană (Luxemburg și Habsburg), română (Huniadeștii), polonă (Iagelonii) și slovaco-germană (Zapolski).

Slăbirea Regatului arpadian l-a ajutat pe Voevodul transilvan Ladislau (1291—1315) să devină un fel de arbitru al situației politice din Ungaria, *luând la sine însăși coroana zisă «a Sf. Ștefan»* și întinzându-și, după cum precizează un document din 1309, stăpânirea asupra unui teritoriu considerabil *«dincoace și dincolo de pădure», așa dar, până la Tisa*.

Era cel dintâi prilej de vădită înălțare a Voevodatului transilvan deasupra Regatului ungar. Nu însă și cel din urmă; căci pe la sfârșitul aceluiaș secol s'a învrednicit Transilvania să aibă, sub cârma destoinicului Voevod *Stibor* (1395—1414) o situațiune destul de bună și de respectată, în unele împrejurări *mai sigură chiar* decât aceea a Regelui ungar Sigismund de Luxemburg.

Misiunea istorică îndeplinită de Transilvania în veacul al XV-lea, în vremea domniei *Voevodului Iancu Huniade*, cu netăgăduit folos pentru creștinătate, este un argument de valoare decisivă pentru a demonstra ființa și propria ei organizare statală.

Din acest fapt rezultă în mod neîndoielnic că Țara Transilvană, prin eroicul *Voevod, răsărit din pământul și din sângele poporului ei de baștină*, se ridicase mai presus de Regatul ungar, pe care intrigile magnaților certăreți îl împiedecau să-și facă datoria cuvenită în lupta de apărare a creștinătății.

Nici unul dintre regii Ungariei nu a reușit să se ridice vreodată în istoria creștinătății la o însemnătate atât de covârșitoare ca aceea a voevodului transilvan Iancu Huniade, care prin numeroasele-i biruințe asupra Turcilor și-a întemeiat o faimă răspândită în toate țările europene, fiind socotit pretutindeni ca *«cel mai viteaz atlet al lui Cristos»*.

Așa îl numise Papa Calixt III, într'o scrisoare din 24 August 1456 *(ab unico Christi fortissimo athleta Iohanne Vayvoda)*, cum urma să-l numească ceva mai târziu și Papa Sixt IV pe Ștefan cel Mare, Voevodul Moldovei.

O impresionantă dovadă a încrederii desăvârșite și a legăturilor prietenești dintre Iancu Huniade și tatăl lui Ștefan, Bogdan al II-lea, Voevodul Moldovei, oferă scrisoarea trimisă de acesta la 11 Februarie 1450, din orașul Roman, la adresa lui Huniade, exprimându-i dorința ca: *«Țara domniei mele și țara domniei tale una să fie»*...

Și, în realitate, UNA au fost țările române străjuind creștinătatea în lupta ei de apărare împotriva Semilunei, în cursul veacului al XV-lea, ca și'n veacurile următoare.

Până în August 1456, Românul Iancu din Hunedoara, ca Ban al Severinului, ca Voevod al Transilvaniei și, câțiva ani, ca Guvernator al Ungariei, fusese comandantul cel mai temut al luptătorilor creștini împotriva potopului turcesc.

Mulțimea biruințelor sale asupra Turcilor s'a încheiat atunci cu strălucita izbândă dela Belgrad, a cărei faimă umpluse de bucurie țările creștine. Isbucnind ciuma în tabără, a căzut și Huniade victimă înfricoșatei molime. Potrivit ultimei lui dorințe, rămășițele-i trupești, transportate în Transilvania, au fost așezate spre odihna de veci în Catedrala din Alba-Iulia.

Pământul țării de naștere și glasul sângelui îl chemau acasă pe neînvinsul erou al neamului românesc și al întregii creștinătăți.

Arma smulsă de secerea morții din mâna lui Huniade la 11 August 1456, fu ridicată însă în primăvara anului următor spre a fi purtată, aproape o jumătate de veac, cu egală vrednicie, de către alt român: Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei.

Este, fără îndoială, un neperitor titlu de glorie pentru neamul românesc că prin acești doi fii ai săi și prin numeroșii luptători, cari s'au sacrificat sub comanda lor, în numele crucii lui Christos, a reușit să împiedice puterea Semilunei în veacul al XV-lea și să întârzie drumul ei de triumf spre inima Europei Centrale, spre Viena cea amenințată mai târziu, și ea, de avântul cuceritor al Otomanilor.

Unul dintre istoricii unguri, Iuliu Pauler, afirmase că înaintașii lui Huniade *«au fost, mai presus de orice îndoială, Români, dar el nu era nici trupește, nici sufletește Român»*. Este vădită intențiunea de a expropria istoriei române această necontestată glorie spre a o trece în folosul altei istorii, obișnuită, prea adeseori, a se împodobi cu pene străine.

Ar fi de prisos a mai stărui asupra adevărului exprimat în cuvântul «sângele apă nu se face». E de ajuns a spune că însuși *Papa Pius al II-lea*, contemporanul lui Huniade, vedea lucrurile cu mult mai clar decât istoricul din veacul al XIX-lea, scriind în una din cărțile sale aceste cuvinte de dreaptă prețuire și pentru erou și pentru neamul din sânul căruia se ridicase: «Ioan Huniade, al cărui nume întunecă pe al celorlalți, nu a sporit atât de mult gloria Ungurilor, cât a Românilor din coapsele cărora s'a născut» (Johannes Huniades, cujus nomen caeteros obnubilat, non tam Hungarorum, quam Valachorum, ex quibus natus est gloriam auxit.).

Umanistul italian *Galeotto Marzio*, unul dintre curtenii cei mai apropiați ai regelui Matia Corvinul, deci în măsură să cunoască relațiunile lui familiare, scrie că Italienii numeau pe tatăl lui Matia, *«Ioan Românul»* și că acesta, când se afla în tratative cu trimișii de ai Papei, cari vorbeau latinește, nu făcea apel la alt interpret în afară de fiul său.

Au mai avut și alții dintre fiii neamului românesc norocul de a se înălța până la treapta de voevozi ai Transilvaniei, și după Ioan Huniade, ca de pildă *Bartolomeu Dragfi*, unul dintre descendenții Voevodului român maramureșan *Dragu*, sau, mai târziu, în veacul următor, făgărășanul *Ștefan Mailat* și hunedoreanul *Francisc Chendi*.

Sub cârma acestor voevozi, Transilvania pornise pe calea de a se desface cu totul din legăturile politice cu Regatul ungar, în descompunere, căutându-și, ca și țările surori, Muntenia și Moldova, putința de afirmare proprie, la adăpostul suzeranității turcești.

Locuitorii Transilvaniei, după ce aduseseră nenumărate sacrificii în luptele pentru apărarea creștinătății, sub steagurile încărcate de glorie ale lui Huniade, — în timpul domniei fiului său, Matia Corvinul, având serioase motive de nemulțumire față de politica lui, orientată în măsură excesivă spre Apus, începură a se simți părăsiți de acest fiu al Transilvaniei. Ei așteptau ajutor și apărare din partea lui Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei și neînfricatul «atlet al lui Christos».

Secuii luptau adeseori sub steagurile lui moldovene și erau mai înclinați să-i dea *lui* dijma, de bună voie, decât să o achite pe cea storsă peste voia lor, de către organele stăpânirii ungare. Nemulțumirea Secuilor este exprimată într'un memoriu pe care fruntașii lor îl înaintaseră la 1493 lui Vladislav al II-lea, regele Ungariei, aducându-i la cunoștință că numeroși oameni de ai lor, ne mai putând răbda prigonirile voevodului Ștefan Bathori, s'au refugiat în Moldova și în Țara Românească spre a-și căuta aci adăpost și ocrotire, oferindu-se ca iobagi ai stăpânitorilor din aceste țări.

Sașii din Brașov, (împărtășiți la 1472 de importante privilegii comerciale prin decretul lui Ștefan cel Mare), cu câțiva ani mai târziu, când tremurau de spaima unei sângeroase invazii turcești, i se adresau cu toată încrederea trimițându-i la Suceava o scrisoare plină cu rugăminți, care zugrăvește îndeajuns, starea lor sufletească: «Multă sănătate și slujbă — scriau căpeteniile Sașilor brașoveni — aducem înainte de toate Măriei Tale. *Par'că ai fi fost ales și trimis de Dumnezeu pentru cârmuirea și apărarea Transilvaniei*. Turcii păgâni vin spre ținutul nostru și spre cele trei scaune secuiești după pradă. Pentru aceea *cu mare dor* și dragoste Te rugăm pe Măria Ta, să faci bunătate să te apropii de această Țară, spre a o feri de acei Turci nespus de *crânceni*» (1479).

Dacă acestea erau sentimentele de încredere ale Sașilor față de Ștefan cel Mare, — privind spre el ca spre un ocrotitor, «trimis de Dumnezeu pentru apărarea și cârmuirea Transilvaniei», NU pare necesar a mai stărui să lămurim în chip deosebit că astfel de sentimente nu puteau lipsi nici din sufletul Românilor transilvani, — prin sânge, prin credință și prin limbă, mult mai apropiați decât compatrioții lor Sași, de gloriosul domnitor al Moldovei.

Înstrăinarea sufletească între Voevodatul Transilvan și Regatul Ungar, după cum rezultă din atâtea numeroase dovezi, nu era, în jumătatea a doua a veacului al XV-lea, mai mică decum fusese la începutul veacului al XIV-lea, îndată după stingerea dinastiei arpadiene.

Dimpotrivă, ea pare să fi sporit în așa măsură, încât să poată servi ca temelie pentru *o totală separațiune politică a Transilvaniei de Ungaria*, separațiune pe care a contribuit s'o grăbească regimul destrăbălat al celor doi regi din familia Iagelonilor (Vladislav al II-lea și Ludovic al II-lea), spre a putea fi dusă apoi la îndeplinire prin lovitura de grație aplicată Regatului ungar de către oștirea turcească în lupta dela Mohaci.

În altfel de împrejurări decât acelea, sub povara și neorânduiala cărora se prăbușea Regatul ungar, ar fi luptat și trupe transilvane, muntene și moldovene, alături de oștile ungare, cum se întâmplase adeseori în trecut, izbutind să pună stavilă, nu odată, înverșunatelor ofensive turcești.

Cu forțe militare înmănunchiate ele ar fi fost poate în stare să înlăture, și în lupta dela Mohaci, primejdia atât de amenințătoare pentru Regatul ungar. *Dar pe câmpul de sângeroasă bătălie nu s'au zărit atunci fluturând nici steagurile muntene și moldovene, nici cele ale oștirii transilvane*, care, comandată de voevodul său, potrivise astfel lucrurile, *încât să nu sosească la timp pe câmpul de luptă*.

Urmarea îndelungatei agonii politice a Regatului decăzut și a catastrofei militare dela Mohaci a fost *desfacerea Transilvaniei din legăturile sale politice de atunci* și o nouă organizare a ei, sub aripile suzeranității turcești, ca *Principat cu totul independent de Coroana zisă «a lui Ștefan cel Sfânt»*.

Această nouă situațiune era menită să aducă Principatul Transilvaniei în legături și mai strânse cu Muntenia și Moldova decât fuseseră cele din timpul Voevodatului, după cum era de altfel *o veche dorință a locuitorilor din Țara transilvană*.

Însuși organizatorul acestui Principat, *Gheorghe Martinuzzi*, a lăsat despre această dorință, *obștească*, o strălucită dovadă în scrisoarea sa din toamna anului 1542, comunicând, cu vădită îngrijorare, Arhiepiscopului din Kalocsa că *«de multă vreme se frământaseră Ardelenii cu gândul să se desfacă de acest regat al Ungariei, ca, după exemplul Moldovei și al Munteniei, să se supună Turcului»*. Exprima în acelaș timp teama că ei *«nu vor întârzia»* a face pasul acesta.

De asemeni, în acelaș an, scria *Petru Perembsky* — secretarul polon al văduvei regine Isabela — că pătrunzând Petru Rareș, Domnul Moldovei, în cuprinsul Transilvaniei, nu a întâmpinat piedici, *...fiind Țara aceasta locuită de Români*, cari, *«din cauza identității limbii lor, s'au alăturat cu ușurință Moldovenilor»*.

La fel, însuși *Sultanul Soliman cel Măreț* se temea că cele trei țări: *Transilvania, Muntenia și Moldova*, încăpute sub suzeranitatea Porții otomane, se vor închega, cu timpul, *într'o singură țară* (omnia haec regna, *in unum coirent*).

Toate aceste prevederi, întemeindu-se pe nesdruncinate realități etnice și sufletești, nu au putut împiedeca cunoscuta desfășurare, *firească*, a închegării celor trei țări române într'o *singură unitate politică*, — la sfârșitul secolului al XVI-lea și la începutul celui de al XVII-lea.

Astfel, s'a dat eroului de la Călugăreni, dela Șelimbăr și de la Hotin putința să deschidă cu sabia lui fulgerătoare *drum* nou pentru desvoltarea politică a neamului românesc.

CRACIUNUL MEU

de N. CARANICA

Străinilor, la noi acum
Copiii stele duc pe umăr
Copii frumoși și fără număr
Înnoată 'n neaua de pe drum.

Cu ochii umezi de lumini
Cântând ne spun dulcea minune
Și toate stelele, străini,
Prind lin din clopoței să sune.

O, de-ați vedea la noi cum cerul
Ascunde sate mici în palme
Și toate cum coboară calme
Cu Domnul iernii, Lerui-lerul.

Coboară îngerii, coboară
Tăcerea și zăpada sfântă
Ca'n Viflaim, întâia oară,
Cu stele mari, copiii cântă...

Roma, 5 - I - 1942.

CE ESTE PROPAGANDA

de ERNEST BERNEA

Cuvântul propagandă, atât de întrebuinţat astăzi, are sensuri multiple şi aprecieri variabile. Aceasta poate să însemne şi bine şi rău totodată, poate să însemne bogăţie dar poate să însemne şi uzură, secătuire.

Cuvântul propagandă este un cuvânt compromis în oarecare măsură şi aceasta pentrucă activităţile pe care le-a acoperit nu au fost întotdeauna de bună calitate. Este necesară deci o cât mai atentă analiză şi un act de alegere.

Suntem obligaţi dela început să definim propaganda prin ceeace nu este, prin ceeace apare sub acest nume, fără a putea să răspundă în vre-un fel nevoilor acestei activităţi. E vorba în primul rând de activitatea unor oameni care se mişcă la limita între politicianism şi negoţ.

Până deunăzi propagandă însemna o acţiune dusă de adepţii unor grupări politice numite partide, acţiune în sprijinul unor oameni mai mult sau mai puţin reprezentativi sau în sprijinul unei categorii sociale. Pe acest drum propaganda putea merge (ceeace se şi întâmpla mai întotdeauna) până a se identifica cu lupta în sensul intereselor personale ale aşa zisului om politic.

Propaganda pornită astfel năştea forme denaturate care se învecinau pe o latură cu demagogia iar pe alta cu reclama.

Judecată din punct de vedere politic ce înseamnă pentru noi astăzi propaganda? Inseamnă o *acţiune colectivă îndrumată*, de conducătorii unui neam, *pe căile destinului istoric şi uman în sensul acestui destin.*

Nimic din ceeace se aşează la periferia fiinţei naţionale, nimic din sensurile parţiale ale diferitelor grupări, ci totul pe linia mare a înfăptuirilor obşteşti a nevoilor de existenţă biruitoare a neamului.

Propaganda judecată din punct de vedere politic are temeiuri adânci şi rosturi pe care nu oricine le poate descifra şi pune în lucrare. Propaganda adevărată este expresia superioară a unor nevoi superioare, avantgarda viitoarelor înfăptuiri istorice. De aceea propaganda în temeiurile sale politice este *actul premergător marilor înfăptuiri*, condiţia primă, lucrarea pământului prin care bobul de grâu rodeşte.

In afară de denaturarea de sens produsă de către luptele politice interne, propaganda a mai suferit şi o denaturare produsă de către oamenii care şi-au făcut oficial din această activitate o profesie, o meserie. Specialiştii în propagandă socotesc această activitate *o tehnică.*

Că propaganda a fost luată drept tehnică nu ar fi născut un lucru prea grav, dar tehnica acestor profesionişti a avut pe deoparte un sens material, iar pe de alta un sens administrativ. Există cu adevărat o tehnică a propagandei dar cu un cuprins mult mai larg şi cu temeiuri mult mai adânci, de *dincolo* de orice tehnică.

Propaganda nu este un act material meşteşugit şi nici o bună orânduire a unor date materiale. Realitatea obiectivă asupra căreia se pleacă, câmpul său de activitate este, să nu se uite, o realitate morală. Temeiurile şi rosturile sale privesc omul şi deosebitele chipuri omeneşti. Sensul acesta în întregime moral al propagandei face din această activitate o zonă de libertate şi creaţie. Având în faţă o realitate vie, plină de taine şi totodată nevoia de a o schimba şi îndruma într'un sens prielnic înfăptuirilor noastre se înţelege câtă ştiinţă, cât meşteşug şi mai ales câte însuşiri sufleteşti cere propaganda pentru a fi purtată pe treptele ei superioare.

Propaganda este o operă de mare adâncime şi subtilitate, o activitate cu aderenţe în lumea celor ce nu se văd. Domeniul propagandei se întinde până în zonele imponderabilului.

După aceste precizări aduse prin contrast, adică prin descrierea activităţilor care nu sunt propagandă să încercăm acum o analiză pornită dela accepţiunea superioară a termenului propagandă, aceea a valorii sale istorice şi umane.

Ce este şi cum trebue împlinită propaganda naţională este scopul însuşi al articolului de faţă. Pentru câştigarea acestui rod vom încerca să desprindem în primul rând temeiurile intelectuale şi morale iar în al doilea rând temeiurile tehnice ale propagandei.

O propagandă întemeeată trebue să cunoască în primul rând sensurile şi condiţiile de desfăşurare a naturii morale. Nesocotirea acestor date — nu mai vorbim de înlăturarea voită — pot face din propagandă o muncă fără rod şi un rost fără rost. De aceea cel ce are o activitate de acest fel trebue să cunoască omul, omul în general şi cu mult mai sigur omul concret, omul viu real atât în sensurile şi resorturile sale interioare cât şi în nevoile, în angrenajul său social, politic şi etnic. Ştiinţele morale începând cu psihologia, trecând prin etnologie şi ajungând până în filosofie şi chiar mistică sunt tot atâtea ştiinţe şi meşteşuguri pe care trebue să le stăpânească înfăptuitorul de propagandă.

O propagandă temeinică mai are o condiţie. Ea trebue să cunoască în afară de condiţiile de desfăşurare ale naturii intime morale şi condiţiile obiective ale desfăşurării stărilor de lucruri colective, adică a evenimentelor. Elementar şi cotidian: un act de propagandă poate fi azi rodnic şi mâine nerodnic sau invers, poate fi creator situat într'o împrejurare şi destructiv în alta. Pe linie mare istorică: propaganda nu poate fi întâmplătoare; această activitate este în funcţie de evenimentele istorice şi desfăşurarea lor. Cine face propagandă trebue să cunoască realitatea politică şi istorică pentru a o putea influenţa. Este necesară o putere de descifrare a istoriei, a vremii în care trăeşte, este necesar un simţ deosebit de adânc al tuturor întâmplărilor şi cauzelor ce le produc. Cine face propagandă trebue să fie nu numai un tehnician în sens material ci şi un creator, în sens moral, un om politic în cea mai largă şi superioară accepţiune a acestui termen.

Propaganda adevărată în temeiurile sale intelectuale cuprinde deci şi acest imperativ: cunoaşterea realităţilor istorice şi politice care ne dau putinţa de a folosi împrejurările rodnice.

In legătură cu această problemă, pentru a nu fi rău înţeleşi, datorăm o explicaţie. Propagandă în funcţiune de evenimente, de realitatea obiectivă istorică şi politică, nu vrea să însemne pentru noi o acceptare de vre-un fel de determinism care ar elimina putinţa omului de a activa liber la împlinirea rosturilor sale istorice. Aceasta ar înlătura propaganda şi politica însăşi, nu ca ştiinţe dar sigur ca instrumente. Sensul pe care îl dăm afirmaţiei de mai sus este cu mult mai larg: ideea de libertate şi creaţie îşi au locul acolo.

Intr'o activitate ca aceea despre care vorbim, fireşte, sunt o seamă de condiţii obiective de care trebue să ţinem seamă. Dar ţinem seamă de ele nu pentru a le asculta desăvârşit ci dimpotrivă pentru a scăpa de domnia lor prezentă, folosindu-le către deplina realizare a noastră la capătul căreia aceste condiţii sunt răsturnate prin însuşi actul nostru de creaţie.

Pentru înţelegerea acestui lucru minunat este nevoe să înnaintăm cu analiza noastră dincolo de planul intelectual al propagandei. Să-i vedem deci temeiurile morale, acelea care dau sens şi viaţă unei astfel de activităţi.

Propaganda este o activitate purtată de om şi se răsfrânge asupra omului; propaganda este un *act moral* şi nu unul material, este un act *organic* şi nu unul mecanic. Pornind dela om pentru a se opri la om propaganda are din complexitatea şi din fluiditatea naturii sale. Natura morală, viaţa care se frământă în cuprinsul său, incertitudinea desprinsă din jocul nestăpânit al datelor acestei vieţi fac ca un act de propagandă să fie mai mult decât un simplu act tehnic sau politic. Accentul cade pe moral şi de aceea aci se găseşte punctul de plecare.

Ce este şi ce înseamnă propagandă în primul rând? Ce îi dă sens şi fiinţă? Pentruca propaganda să fie cu putinţă este nevoe în primul rând ca o realitate subiectivă să fie prezentă, este nevoe de un gând şi un fond sufletesc iniţial care să pună datele în lucrare. Cel ce face propagandă trebue să aibă un ideal, să aibă o credinţă puternică în ceva care trebue atins, trebue împlinit. In acest fel propaganda este misionarism, este *profesie de credinţă.* In acest fel cei mai mari propagandişti ai lumii au fost apostolii lui Isus.

Fără un ideal, fără o credinţă nesdruncinată, fapta noastră rămâne rece, lipsită de rodnicie. Fără credinţă propaganda neavând substanţă creatoare nu poate nădăjdui să atingă nici pragul scopului său final, necum să meargă către o desăvârşită împlinire.

Un alt caracter interior al propagandei este dinamismul său. Această activitate cere sforţare continuă, cere o concentrare a tuturor forţelor interioare, cere o poziţie interioară dinamică. Propaganda este credinţă dar este şi *luptă totodată.* Propaganda este *credinţă activă.*

Fiind un act de credinţă propaganda este un *act de creaţie.* Numai pe calea trăirii unui ideal, a credinţei nestrămutate în împlinirea lui aevea, un om sau un neam pot depăşi prezentul care nu le este îndeajuns. Credinţa într'o faptă, într'o viaţă, într'o lume nouă, credinţa *activă* face ca acestea să vină cu adevărat.

Propaganda este un act de creaţie în sensul că prin ea năzuinţa devine împlinire, posibilul devine real. Propaganda provoacă realitatea şi mai ales aduce la viaţă noui condiţii şi noui forme. Cel ce face propagandă se află în faţa unei realităţi obiective, de cele mai multe ori protivnice. Pentruca el să poată obţine un rezultat trebue să schimbe, să transforme această realitate în sensul nevoilor sale ideale. Şi această schimbare nu poate să se producă fără puterea miraculoasă a unei credinţe active, singura cale de a angaja viitorul pe câmpul prezentului, singura cale de îmbogăţire a acestuia din urmă prin actualizarea celui dintâi.

După ce am văzut ce este propaganda, care îi sunt temeiurile sale politice, intelectuale şi morale urmează să stabilim acum câteva din mijloacele sale de realizare practică. Abia aici se poate vorbi de *propagandă ca tehnică* şi se poate satisface în vre-un chip mentalitatea propagandiştilor profesionişti, orientaţi prea îngust, prea material pentru a înţelege propaganda chiar redusă la acest ultim aspect, la tehnică.

Propaganda, desigur, pentru a-şi vedea ţelurile atinse are nevoe de o tehnică specială, are nevoe de crearea unor mijloace proprii de realizare. Să enumărăm câteva dintre cele mai însemnate:

— 1. In primul rând propaganda trebue *să fie organizată*, să fie sistematică, nu întâmplătoare. Pentru a-şi câştiga bătăliile trebue să-şi ia toate măsurile în sensul acestor bătălii. Să nu uităm că această activitate lasă de dorit şi chiar uneori se pierde din lipsa unei bune pregătiri. Propaganda, ca o consecinţă a acestei atitudini, trebuind să provoace evenimentele nu să le sufere cum prea adesea se întâmplă, are nevoe de măsuri ordonatoare. Aceasta este cea dintâi condiţie a muncii în propagandă.

— 2. O a doua condiţie este aceea a calităţii. Propaganda are nevoe de o muncă selectată în sensul ţelurilor ei, adică de *o muncă de calitate* superioară, de rodnicie în scop. Are mai puţină însemnătate cât se face şi mai multă însemnătate *cum* se face. Calitatea muncii este în funcţie de rostul ei şi se judecă după cum răspunde sau nu la o nevoe, se judecă după rodnicia ei.

— 3. Propaganda fiind o activitate reală la nevoi reale trebue *să lucreze pe teren* cum se spune, adică să meargă la obiect în sensul unei cuceriri şi transformări adevărate nu închipuite. Propaganda de cabinet fără o reţea de influenţă directă a vieţii este o activitate lipsită de înţeles şi rod. De aceea propaganda nu se face prin recomandări verbale ci prin depline înfăptuiri.

— 4. O altă condiţie pe care trebue s'o îndeplinească propaganda pentru a deveni o forţă creatoare în destinul istoric şi uman al neamului este aceea de a fi *totală.* Totală în două feluri: în ceeace priveşte câmpul ei de activitate pe deoparte şi în ceeace priveşte agenţii ei pe de alta.

Propaganda trebue să fie prezentă în tot locul şi în *toate sectoarele vieţii* omeneşti. Tot locul trebue cucerit şi prielnic însămânţat. Iar atunci când ne gândim la cine o efectuează afirmăm nevoia ca toate talentele şi energiile neamului să fie prezente. Un corp special oricât de multă pregătire ar avea şi oricât de mult elan creator, nu poate răspunde decât ca iniţiator şi îndrumător, nici decum ca singur înfăptuitor. Propaganda este *o acţiune colectivă.*

— 5. In sfârşit, propaganda trebue să fie *permanentă.* O activitate de acest gen care ar avea o respiraţie neregulată ar da semne serioase de slăbiciune. Propaganda trebue dusă cu energie, fără întrerupere, fără oboseală. Chiar atunci când aparent ea ar fi obligată de evenimente să-şi reducă intensitatea, credem că nu poate renunţa la prezenţa ei, cu mult mai sigur la metode. Propaganda îşi adaptează după împrejurări, mijloacele care pot fi tot atât de rodnice deşi de un alt caracter, de altă natură.

Nu avem decât să luăm un exemplu pentru o mai deplină lămurire. Intr'un fel acţionează propaganda când are de dat o bătălie, fie că o provoacă, fie că o previne şi în altfel acţionează când are de săvârşit un act de prezenţă undeva. In primul caz mijloacele sunt acelea ale unui general de armată, ceeace nu exclude violenţa. In al doilea caz mijloacele sunt acelea ale unui diplomat sau apostol în slujba unei credinţe, când toată arta şi meşteşugul moral sunt folosite.

Propaganda ca act de creaţie înseamnă prezenţă în lume în înţeles de rodnicie. Atunci când lupţi pentru un ideal, pentru o credinţă, când lupţi pentru dreptate şi frumuseţe, prezenţa ta se infiltrează ca apa şi sensurile tale cresc biruitoare ca lumina. A face propagandă nu înseamnă a săvârşi un act material, repetat până la mecanizare; a face propagandă înseamnă sforţare continuă şi mereu înoită, variată ca împrejurări şi elemente, unitară în scopul său ultim.

Cel ce face propagandă în înţelesul superior şi creator al acestui cuvânt este un om de orizont larg şi înalte aspiraţii.

DRUMUL SPRE BALŞIA

Privelişti spre Câmpia Haţegului

ROMÂNII DELA MIAZĂ-ZI

de GEORGE MURNU

Membru al Academiei Române

Marea românitate balcanică ce înflorise timp de mai multe secole după introducerea creștinismului și crease o a doua Italie romană din cele două Moesii sau Dacia aureliană — Bulgaria și Serbia de astăzi — împreună cu Illyricum și cu Dacia lui Traian, dispare istoricește fiind încercuită de puhoiul barbarilor, din care iperboreii Slavi, venind din stepe și roind de peste Dunăre inundă (în secolele V și VI) o mare parte din suprafețele joase ale Peninsulei cotropind însuși Peloponezul și transformându-l într'o Slavinie.

Această așa de extensivă aluviune slavă, amorfă și anorganică și deci ușor asimilabilă, a avut în partea nordică o zodie mai fericită: venirea hoardei turanice dela Volga, Bulgarii, care, cucerind Moesia și Macedonia au dat naștere (pela 700 după Chr.) unui stat care a salvat pe Slavii respectivi și a contopit în decurs de două secole cuceritori și supuși cu compensații reciproce, Bulgarii adoptând graiul Slavinilor, iar aceștia onorându-se cu numele de Bulgari. Pe când coloniștii transplantați în Elada («slavizată toată» după o celebră atestare bizantină) nefiind popor războinic și alcătuitor de stat, au fost în cele din urmă răsfirați sau absorbiți de Greci, după o susținută reacție înarmată a Bizanțului.

In acest interval romanitatea noastră călită în cele mai grele protivnicii ale soartei, stărue în adăposturi muntoase nordice ca un bloc de rezistență rasială impermeabilă, dar totuși ușor adaptabilă în mediul barbar. In prima perioadă ea se strecoară instinctiv coherentă și conștientă, pe tăcute și în așteptare de zile mai bune, nu sub jugul ipotetic bulgaro-slav, ci cum se verifică din datele și faptele întâmplate ulterior paralel cu ei, în largă autonomie feudală (datorită recunoscutei lor valori militare) și deaceea în strânsă și necontenită solidaritate dictată reciproc de porunci inexorabile și în primul rând a luptei pe viață și pe moarte cu unul și acelaș adversar comun Bizanțul.

Timp de mai multe secole de eclipsă. această ereditate romană și-a conservat caracterul și fondul ei ereditar, grosso modo intact în noua cristalizare a limbei (vocabular, formă, structură) evoluând normal în tranziția ei definitivă dela faza latină până la cea românească sau valahă și constituind astfel o națiune romanică bine distinctă și caracterizată printr'o incisiv imprimată influență periferică slavă și tangențial albaneză și greacă.

Unitatea aceasta de nume etnic, de limbă, de datini, de fizionomie lăuntrică și din afară, cu care se cristalizează în generalitatea lor Românii dela prima lor înfățișare în istorie până în ziua de astăzi, presupune cu necesitate stringentă unitatea lor geografică pentru perioada de formațiune a românismului. Concluzia cea mai obiectiv plauzibilă e astăzi numai una: că originea balcanică nu e admisibilă decât în neîntreruptă legătură, mai apropiată sau mai depărtată, după timpuri și nevoi. de masele carpatine, temeiul și focarul de radiare a românismului.

Ceeace reiese pozitiv concludent și irevocabil este că, în decursul secolului al IX-lea și X-lea și, îndeosebi, după prăbușirea domniei Bulgarilor din prima fază (700—1018), poporul român din plinătate format și răspândit multă vreme peste toate lanțurile de munți peninsulari, dar mai concentrat, aproape simultan, apare în trei mari grupări derivate din acelaș spațiu central și descălecate dealungul celor trei masivi: *Carpații*, *Balcanii* și *Pindul* cu ramificațiile sau anexele lor. Artera Dunărei, cași spațiile intermediare, n'au fost desigur o stavilă pentru contactul secular dintre ele prin mijlocirea populației transhumante a nomadismului românesc care fluctua mai totdeauna, cel puțin până la intercalarea Turcilor, între Carpați și țările balcanice. Așa se explică relativ puțina diferențiare fundamentală a celor trei dialecte care s'au accentuat după această descentralizare a românismului cu toate influențele multiple din afară și, mai ales, cu toată tangența mai directă și mai durabilă cu Slavii.

Aci și în aceste inexpugnabile fortărețe defensive s'au mobilizat și retranșat în evul mediu întinsele cantonări românești trăind sub conducerea unor proprii căpetenii de autoritate și demnitate senatorială romană, într'o organizare și ierarhizare de regim patriarhal-pastoral, capabil de a evolua până la o structură de stat, intru cât era sprijinit pe tradiții vechi și sacrosante (cum se schițează și azi pe alocuri în partea de miazăzi) și cu posibilitatea de revărsare a miilor de turme spre șesurile iernatice de pe vastele câmpii alăturate cum erau de pildă, pentru cei din cetatea carpatină, pe de o parte zariștile depresiunii dinspre Tisa, iar pe de alta stepele dinspre Muntenia, Moldova și Basarabia până la Nistru și Marea Neagră; pentru cei din Balcani, temperatele câmpii ale Traciei și, la nevoie, ale Asiei Mici; iar pentru locuitorii Pindului cuprinsul șesurilor din Macedonia, Tesalia, Epir, Albania și Grecia până în Peloponez (după refluxul slavon).

Toate aceste comasări de românitate, aceste *Românii* sau *Vlahii*, viețuind și activând în diverse condiții locale, s'au structurat istoricește în moduri și cu șanse deosebite.

Cea mai liberă în mișcarea și închegarea ei a fost cea Carpatină, care a putut astfel cu timpul s'ajungă la un apogeu de glorioasă înviforare eroică (culminând în epopeea luptelor cu Islamul) și de o amploare de expansiune miraculoasă militară și teritorială, reușind prin dinamismul său inerent să restaureze la o dată anumită, cu toată izolarea-i în care se afla, aproape integral ctitoria divului Traian, *Dacia felix*.

Grupările de pe plaiurile Bulgariei și Serbiei, cași din Nordul Greciei, au avut o soartă mai vitregă, deși, ca elemente din aceeași rasă, nu au putut să fie cu mult mai pe jos prin calitate, densitate și vigoare.

In secolele XI și XII se constată în genere o mai mare și mai repede înmulțire și împuternicire a românimei balcanice după dezastrul poporului slavo-bulgar în 1018. Aceasta se datorește, de bună seamă, și unor împrejurări favorabile economice, dar nu mai puțin și noului regim politic mai tolerant și mai binevoitor sub stăpânirea celor trei titani ai dinastiei Comnenilor, fenomen mai explicabil dacă admitem originea lor românească după mărturia călătorului spaniol Beniamin din Tudela.

Balcanii, dealatul și dealungul, până dincolo de râul Morava (Serbia) gemeau pe atunci de o covârșitoare mulțime de Români. Ea devine așa de impunătoare și de semeț încrezută în forța-i numerică și în fortificațiile-i inaccesibile, încât sub comanda a doi fruntași beliduci proprii, Petru și Asan, născuți și crescuți din aceeași tulpină vlahă, întreprind (în 1186) o revoluție răsunătoare și foarte sângeroasă, sguduitoare de temelii a Bizanțului, spre a scutura jugul greu și îndelung al acestuia și a restabili domnia împreunată româno-bulgară așa cum fusese odinioară de pe la 700—1018.

Despre toate acestea nu avem numai afirmarea celui mai veridic martor ocular Nicetas Choniates, ci și confirmarea paralelă și unanimă din partea istoriografilor contemporani bizantini și occidentali ai Cruciadei a IV-a, care toți, ca și cronicarul lui Barbarossa, Ansbertus, sunt în totul de acord că revoluția a fost inițiată, organizată și exclusiv comandată de căpetenii românești nu numai cu ajutorul subsidiar al Bulgarilor, ci mai presus de toate în alianță cu hoardele Cumanilor de peste Dunăre. Fiindcă elementul diriguitor sau precumpănitor în această întreprindere au fost Românii din Balcani.

De Bulgari contemporanii amintesc numai în treacăt și sporadic, și nicăiri nu e vorba de o contribuție esențială fie de comandă, fie de cooperare în campanie din partea lor.

Pentru simplul motiv că aceasta nu era acum posibil. Fostele câmpii ale Bulgariei mari — ne-o spun cronicarii bizantini — erau multă vreme cu totul *pustii de oameni*, pentrucă ele fusese radical pustiite în răsboaele și revoluțiile anterioare cari au fost sdrobitoare pentru Slavo-bulgari.

De aceea numele de Bulgarie, rămas ca o zestre istorică, se întrebuința de acum ca o denumire mai mult geografică; el era înlocuit prin acela de Vlahie (Blachia, Blakie, Blaquie, Moesia=Vlahia, [terra] Bulgarorum et Blachorum) sau asociat cu acesta și înțelegându-se fie tot teritoriul dintre Balcani și Dunăre (după numele poporului domnitor) sau parțial, adecă regiunile din interiorul fostei Bulgarii mari sau Bulgaria muntoasă cu o parte din Tracia, unde erau mai concentrați Românii.

In orice caz dinastia era puterea decisivă și românitatea ei e confirmată în mod strălucit de Papa Inocentie al III-lea care îl încoronează pe Ioanițiu ca împărat și-l salută bucuros ca fiind progenitură din nobilă origină romană. Tot Papa, în acord cu marele istoriograf Nicetas Choniates, semnalează unitatea dualistă româno-bulgară a statului vechiu de sub domnia țarului Simeon și Samuil.

Trebue să recunoaștem că statul acesta absolut românesc la rădăcinile lui, e ulterior pe nesimțite bulgarizat formal, dar nu prin voința bulgară, ci după propria concepție și consimțire a creatorilor lui asanizi, dealtfel singura dinastie mare și ilustră a acestui regat, care decade apoi sub următoarele dinastii mediocre și străine și e cucerit de Turci fără o rezistență memorabilă.

Asanizii au adoptat dela început principiul identificării cu tradiția, dovada că și-au dat seama că nu puteau improviza un stat nou, pur național, ignorând cei doi factori fundamentali la întemeierea domniilor de atunci, cel politic și religios. Românii nu posedau o cultură proprie cât de rudimentară, nu aveau tradiție de stat, o limbă cultă, liturgică și administrativă. Apoi ei erau oameni în mare parte munteni și dacă în această vreme începuseră a se gospodări și pe câmpii, orașele și capitala erau locuite mai mult de Bulgaro-slavi.

Mai era și o altă piedică exterioară foarte greu de înlăturat, neîmpăcata înverșunare contra acestor revoluționari români din partea Bizantinilor și Ungurilor, cari ani îndelungați au putut neutraliza sforțările Asanizilor de-a se legitima ca suverani normali pe tronul din Târnova. Astfel slavismul bulgar, ca și bizantinismul grec odinioară, obține pe neluptate și cu totul gratuit o mare putere pusă în picioare de efortul tipuri de o estetică în îmbrăcăminte, de energiei și geniului romanității noastre.

Ca urmare noi pierdem cu acest prilej o considerabilă parte integrantă a românimei. E drept că nu în întregime, căci majoritatea alcătuită din păstorime — dată fiind imposibilitatea transhumanței Românilor în Tracia bizantină (după ura de moarte ce o contractaseră ei în luptă cu Bizantinii) — emigrează dincoace de Dunăre întărind rezervele lor centrale din Carpați și înlesnind expansiunea lor peste restul țărilor ereditare românești, după retragerea Tătarilor.

Totuș populația rămasă dealungul Balcanilor până la Marea Neagră trebuia să fie destul de numeroasă, dacă judecăm după frecvența resturilor de toponimie românească și cercetăm cu ochii noștri în ziua de azi văile și poalele munților unde se ivesc la fiece pas tipuri de o estetică de îmbrăcăminte, de fisionomie și prestanță cu totul diferită de aspectul celorlalți locuitori. Dacă și-au pierdut pe totdeauna graiul părintesc, exteriorul lor trădează încă dela prima ochire reflexul de privilegiată a lor origină mediteraneană.

Dar nu a fost numai acesta aportul nostru în favorul bulgarismului. Sacrificiile noastre grele se continuă dela Nord la Sud în decurs de veacuri.

Chiar astăzi dealungul Dunărei și, mai vârtos, în ținutul Vidinului, prin valea Timocului, — de unde se ține lanț, în Serbia o populație compactă de vre-o 500.000 de Români până dincolo de Morava și dela Dunăre până la Niș — date fiind condiții normale, se poate constata ușor un număr de peste 150.000 de frați oropsiți de-ai noștri, cari, sub raportul național, neavând nici un drept de-a întreținea școli și biserici în limba lor, sunt ca și neexistenți pentru noi.

De aceeași îngrijorare suntem cuprinși acum când hotarele Bulgariei noui vor mai cuprinde un număr tot așa important de consângeni de-ai noștri. Ei trăesc în diferite localități din Macedonia și constitue o populație orășenească selectă, odinioară fericită prin ocupații și stare materială, prin așezămintele lor culturale și sociale ca și prin libertățile naționale de cari s'au bucurat împreună cu celelalte naționalități din Turcia atât de ponegrită, dar și atât de regretată pentru spiritul larg și îngăduitor cu care tratase pe supușii ei.

Contrastul l-au simțit Românii sângerând vreme de aproape un sfert de secol petrecut în Serbia când ei, ca și Macedonenii slavi, au trăit sufletește o viață infernală în temnița celei mai inchizitoriale siluiri a conștiinței naționale, și aceasta cu tot angajamentul oficial și formal al Serbiei lui Pasici de-a le acorda Românilor autonomia școlară și bisericească și dreptul de înființare a unui episcopat. Școlile și bisericile au fost închise, vechiul, fecundul și neuitatul liceu românesc din Bitolia, proprietatea statului nostru, a fost confiscat de autoritățile sârbești.

Acești Români Macedoneni — frații celor dela Pind — sunt cunoscuți Bulgarilor ca unii cari și-au dobândit un titlu destul de onorific față de ei prin rolul binefăcător ce l-au avut, din secolul al XVIII-lea încoace, stabilindu-se în Bulgaria.

Emigranții lor au fost de două categorii: nomazi veniți de peste un secol din Sud-estul Macedoniei, așezați vara în Balcani și în Rodope, iarna în Tracia; sau antreprenori de tot felul, meseriași și negustori care plecând din orașe și orășele macedonene, împănau centrele mai compacte de dincoace de Balcani.

Mai toți, în afară de colonia din Sofia și de mici comunități care mijesc pe alocuri, s'au contopit cu elementul bulgar. Dar ei nu au avut numai un rost efemer de simpli beneficiari; ci, avantajați de o cultură mai înaintată, de inteligența și de aptitudinile lor practice, au devenit un factor considerabil care, mai ales prin energia și distincția personalităților ivite din rândul lor, a fost, ca și în Serbia, de cel mai mare folos la înjghebarea și desvoltarea culturală, socială și economică a burghezimei bulgare. E destul să citām colonia comercială moscopolitană stabilită odinioară în comuna aristocratică *Arbănași* dela poalele Balcanilor — la doi pași de Târnova — colț îndelung înfloritor de cultură și civilizație exemplară macedo-română care făcea un foarte întins și activ comerț între țările române și Turcia, vilegiatură predilectă chiar pentru voevozii noștri.

Țara Românilor, cum e știut și recunoscut de amândouă părțile, paradisul tuturor expatriaților și refugiaților balcanici, aproape automat consecventă, le-a dat Bulgarilor toate dovezile nu numai de simpatie tutelară și ospitalieră, gata de sacrificii neprecupețite, ci și de lealitate și mărinimie altruistă.

In ajunul desnoptărei definitive ce așteptăm cu toții, nu ne îndoim că de astă dată farul înțelepciunei străbune, unit cu avertismentul experiențelor de până acum, îi va feri de orice abateri dela drumul drept al reparațiilor unui recent trecut. Bulgaria nouă, dată fiind perspectiva ce i se deschide în viitor, ne e datoare cu un răspuns afirmativ, pe care, cum am văzut, îl merită națiunea noastră.

In consecință, ea așteaptă *contradovezile* de prietenie, care poate deveni cu adevărat «perpetuă», dacă spiritul prevăzător și bunăvoința sinceră și leală vor servi de astă dată definitiv ca bază pentru soluționarea satisfăcătoare a tuturor problemelor pendinte dintre cele două națiuni.

Sperăm că răspunsul afirmativ va veni, o cere imperativul împrejurărilor, necesitatea vitală a echilibrului balcanic și deci garanția unei permanențe de ordine și viață normală în conformitate cu idealul de pace și frăție paneuropeană a puterilor Axei.

POESII / de MIHAI BENIUC

ILEANA

In codrul acesta vrăjit
Stejarii-s de două milenii,
Subt mușchiul de taină așteaptă
Făptura de vis a Ilenii.

Vestiți cavaleri din Apus
Umblat-au mereu s'o găsească,
Un blestem ce-apasă pe codru
Schimbatu-i-a 'n peatră și iască.

Mari lotri cu nume temut
Cercat-au pe zână s'o fure —
Cadavrele lor putrezesc
In reavăn pământ de pădure.

Și zâna visează de veacuri
Un tânăr născut în dumbravă
Să vină să-i dea un sărut
Trezind-o din vraja bolnavă.

FĂ-MĂ, DOAMNE, DRUM DE PEATRĂ

Fă-mă, Doamne, drum de peatră,
Lumea toată să mă bată,
Ochii toți să mă măsoare,
Rupă-mă mii de picioare!
Inima mi-ar fi 'mpăcată
Când pe peatra mea umblată
Ar trece mândra odată.

ZALMOXE ŞI CURENTUL DE INNOIRE MISTICA A VECHILOR RELIGII

de N. A. CONSTANTINESCU

II. NOILE REFORME ŞI MARII PROFEŢI

I. *Problema getică, Zalmoxe şi nemurirea*

Marea seminţie a popoarelor trace, care ocupau întregul Sud-Est european dela Don până la Pădurea Boemiei şi la Marea Egee, prelungindu-se şi în Asia Mică până la fluviul Halys, a produs în antichitate trei curente de innoire religioasă, pornite din Frigia, din Tracia proprie şi din ţara Geţilor. Cele două dintâi au transmis, de timpuriu, chiar Grecilor, o sumă de credinţe, legende şi divinităţi traco-frigiene; în deosebi religia nouă a *misterelor* se desvoltase în Tracia ca o înnoire timpurie a religiei naturaliste, ridicând pe *Sabazios*, vechiu zeu solar, la rangul de zeu suprem, ce întruneşte atributele lui Zeus, Hades, Helios şi Dionysos, ceea ce se vede dintr'un vers orfic, citat de Heuzey, care-l consideră «zeul naţional al Traciei», zeu-profet în genul lui Zeus şi Apollo. Cultul său principal era pe muntele Pangeu.

Acesta este zeul care a revoluţionat vechiul cult al lui Dionysos, contribuind la desvoltarea religiei sau sectei lui *Orfeu*, fabulosul profet al religiei misterelor. Este probabil că Tracii au primit şi ei religia de mistere din Frigia, dela fraţii lor pe jumătate orientalisaţi.

Ne mărginim numai a constata două trăsături distinctive la dânşii: o efervescenţă religioasă excepţională, care s'a comunicat Greciei şi caracterul *popular* al acestor culte de mistere ce s'au desvoltat pe solul thracic, ceea ce ne îndreptăţeşte a le socoti ca emanaţii ale aceluiaşi mare şi puternic curent de reformă religioasă din secolii VIII şi VII.

Dar cea mai surprinzătoare şi enigmatică reformă, atât pentru cei vechi cât şi pentru moderni dintre cele ivite în lumea thracă este, fără îndoială, aceea pe care *Zalmoxe* a dat-o Geţilor şi Dacilor; în afară de părerile incidentale sau cercetările cuprinse în studiile istoricilor streini: G. Kazarov, C. Lehmann-Haupt, E. Roesler, E. Rohde, W. Tomaschek şi alţii, sau români: N. Iorga, Gh. Mateescu, V. Pârvan, Gr. Tocilescu şi Al. Xenopol — au apărut de curând patru cercetări speciale, privind de aproape religia lui Zalmoxe: *Al. Săndulescu*, «Religia Geto - Dacilor, 1929», subiect recomandat autorului de cel ce scrie aceste pagini, *C. Blum*, «Zalmoxis» 1929, *I. Coman*, «Zalmoxis, Un grand problème gète», (în «Zalmox's-Révue des études réligieuses» II, 2) şi *A. Nour*, «Cultul lui Zalmoxe, 1941», excelente lucrări cu deosebire cele două din urmă, prin care isvoarele vechi, foarte sărace şi puţine, câte ne dau ştiri despre această religie, sunt pe larg discutate, astfel că un progres însemnat se poate nota în domeniul istoriei religioase a strămoşilor noştri.

2. *Reforma şi intemeerea naţiunei religioase a Geţilor*

Fără a ne opri la discuţia iscată prin aceste studii, este neîndoios că o lumină nouă se proiectează asupra religiei lui Zalmoxe numai dacă o punem în legătură cu fenomenul general al curentului reformator ce străbate la un moment prin lumile vechi între sec. VIII—VII a. Chr. Multe conclusii greşite se vor înlătura atunci de la sine.

Pornind de la două premise ce par indiscutabil stabilite: 1) că Geţii, cunoscuţi de Herodot în sec. V împărtăşiau, ei singuri dintre toate popoarele trace, credinţa că *nemurirea* se câştigă de credincioşii lui Zalmoxe prin practicarea învăţăturilor date de profetul legislator, iar nu prin iniţierea în mistere ca în Orfism sau în alte culte de mistere din Tracia şi Frigia, şi

2) că ideea *nemuririi* capătă la Geţi o claritate şi o forţă extraordinară, făcând din ei o naţiune de incomparabilă vitalitate şi însuşiri morale: «cei mai viteji şi mai drepţi» dintre neamuri — de la aceste două premise, noi putem ajunge la încheerile următoare:

I. Aşa zisul «panteon getic» nu represintă de cât amintirea sau resturile populare din vechiul politeism naturalist pe care, împreună cu celelalte popoare trace, l-au profesat şi Geţii înnaite de reforma în sens monoteist şi spiritualist a lui Zalmoxe; aceasta a desfiinţat politeismul, ridicând la rangul de zeu unic pe Gebeleizis, al cărui nume, după secole va fi înlocuit cu al profetului-legislator.

II. Deşi Geţii, (mai târziu Dacii), sunt recunoscuţi de isvoarele vechi ca Traci de origine, locuind în «Tracia», adică ţara Tracilor în sensul cel mai larg al cuvântului, ba uneori sunt numiţi chiar «Traci» — ei constitue, anume pe temeiul credinţei în Zalmoxe, o naţiune la originea căreia n'a fost un Stat dinastic, ca în Egipt ori în Macedonia, ci numai comunitatea în profesiunea doctrinei nemuririi, care constitue o religie *naţională* pentru dânşii. Aceasta înseamnă că naţiunea getică este o creaţiune a reformei Zalmoxeene, după cum Israel este creaţia religiei lui Iahve dată de Avraam sau Moise, după cum Medo-Perşii în bună parte s'au închegat în naţiune prin legea lui Zoroastru. Instituţia marelui preot sau profetul care cârmueşte naţiunea alături de rege, vine în sprijinul acestei păreri; el joacă un rol superior regelui chiar, ca singur mijlocitor faţă de Zeu, în genul marelui preot din Biblie. La 512, pe timpul expediţiei lui Darius împotriva Sciţilor, se pare că Geţii nici n'aveau regi — naţiunea era condusă, probabil, numai de preoţi — iar după ce Geţii au creiat regalitatea, de imitaţie, profetul avea misiunea de a cârmui el însuşi pe timpul interregnului (vezi rolul mitropolitului la Români, ca preşedinte al Divanului domnesc pe timpul ocupaţiilor streine) dar şi rolul de a represinta *unitatea naţiunei religioase*, când ea se găsea desmembrată în mai multe regate: dovadă avem pe *Comozicus*, marele preot al Geto-Dacilor, după moartea lui Boerebista, când regatul se desmembră în regate mici.

III. Geţii se distingeau clar din masa popoarelor sau «confederaţiilor» de triburi trace — formând o comunitate aparte de caracter religios, în care puteau intra, ca membri şi alte popoare trace ca Moesii, Tribalii, Crobyzii, ba chiar celtice, ca «Galatii» dunăreni, dacă nu şi iranice, din cele înfiltrate pe pământul Daciei — ascultând toate de marele preot sau profet al lui Zalmoxe pe care-l ajută colegiile preoţeşti — şi alcătuind o *Geţie* sau *Dacie religioasă*, în genul Indiei brahmine şi a Galiei druide.

IV. A patra conclusie, în fine, priveşte originea, cauzele reformei. Ca toţi Tracii în genere, Geţii au avut la început o religie naturistă până în momentul când, un *profet*, sau o serie de profeţi, în chip succesiv, au introdus *reforma*, înlocuind politeismul naturist cu religia spirituală, de caracter monoteist, a nemuririi, întemeiată pe o adâncă reformă a moravurilor, în care *înfrânarea poftelor*, justiţia populară şi purificarea prin rugi şi imnuri, ţineau locul de seamă.

3. *Causele reformei Zalmoxeene*

Dacă monoteismul a fost strict observat sau nu — ce-a ajuns Budismul însuşi, ori Mosaismul, contaminat adesea cu adoraţia Baalilor şi Astarteelor! — şi dacă Zalmoxe a fost profetul, regele sau numai zeul dogmei nouă, creiate de un profet cu numele necunoscut — acestea sunt chestiuni secundare, a căror deslegare, în orice chip s'ar da ea, nu vor clinti nici de cum încheerile noastre. Important ar fi: când? şi de ce s'a făcut reforma? In lipsă de ştiri istorice nu putem aduce de cât ipotese. Ar fi de crezut că reforma s'a introdus la neamurile trace din Dacia, în fruntea cărora se distingeau Geţii de pe malurile Dunării, pe timpul venirii Sciţilor, către sfârşitul sec. VIII, şi anume din causa lor. Dovezile arheologice arată pătrunderea Sciţilor, prin invasii sau prin dominaţie intermitentă, până în Sudul Haemului şi până la Dunărea panonică.

De sigur că *teroarea scitică*, din cauza căreia un mare popor tracic, dominând întreaga stepă ucraină (între Nistru şi Don), Cimerienii au fugit până în Asia Mică — va fi creiat, la triburile trace din Dacia, dornice de libertate materială şi spirituală, un instrument politic care să le pună în stare de a se sustrage jugului scitic şi de a-l combate cu propriile lui arme, organisând cavaleria de arcaşi pe cari-i însufleţia religia nemuririi ca nouă revelaţie divină.

De unde însă putea să vină profetul reformator? căci versiunea greacă a lui Zalmoxe, elev sau sclav al lui Pytagoras, se prăbuşeşte prin propria ei naivitate, ba se poate răsturna, în defavoarea reformatorului grec care, la începutul carierii sale a putut să înveţe ceva din dogma lui Zalmoxe, pe care însuşi Herodot o socoteşte mai veche de cât dânsul. Problema pusă aici este tot aşa de greu de resolvit ca şi aceea a originii lui Zarathustra, reformatorul Iranului. Numele Geţilor şi Dacilor are o curioasă asemănare cu al Masageţilor (=Geţii mari) şi Dahilor dela Nordul Iranului. Incă mai înainte de venirea lui Darius, naţiunea Geţilor, fiind liberă între Haem şi Dunăre, pusese barieră puternică în calea expansiunii Sciţilor spre Sud, barieră ce se va consolida şi mai bine după expediţia lui Darius. Şi nu este puţin lucru că această naţiune religioasă, a ştiut să-şi păstreze apoi neatârnarea, sub etcheta *getică*, timp de şase secole, urmate de încă un secol sub gloriosul nume al *Dacilor*, continuatorii Geţilor sub ambele aspecte: politic şi religios!

In ceea ce priveşte reforma lui Deceneu, care şi el fu divinisat în urmă, am putea să ne gândim la vreo extindere a cultului orgiastic al lui Bacchus-Sabazios la popoarele de sub sceptrul regelui Boerebista, poate chiar la Geţi, în epoca declinului. Noul profet-zeu isbuti să restaureze puritatea vechei religii şi să dea noei naţiuni politice a Dacilor aceiaşi coesiune religioasă ce caracterisase pe Geţi. Dar ideea că viaţa de aici este o durere ce trebue prefăcută într'o metodică pregătire pentru adevărata viaţă care este aceea a sufletului, dincolo de moarte, aceasta se aseamănă cu doctrinele înflorite mai de timpuriu în India.

Inainte însă de a cerceta pe ce cale vin de acolo astfel de idei să înfăţişăm în linii generale reforma contemporană din Iran şi acelea care i-au succedat în India şi în China.

4. *Reforma lui Zoroastru*

Problema reformei «Zoroastriene», înfăptuită asupra religiei naturaliste iraniene de către Zoroastru (Zarathustra), este cu mult mai simplă de cât cele înfăţişate până aici, dar nici începuturile ei nu răsar destul de clare în lumina istoriei. Incă din 1872 Max Müller («Essa's sur l'histoire des réligions» p. 32), relevă caracterul de reformă şi «opoziţie, mai mult sau mai puţin conştientă la cultul zeităţilor naturei, aşa cum sunt adorate în Veda şi o aspiraţie către un zeu spiritual, un zeu suprem şi moral... Ormuzd».

Zoroastru este un personagiu istoric care va concentra de timpuriu, în reforma sa, toată năzuinţa spre mai bine de care a fost capabilă lumea iraniană în Istorie. Totuşi, reforma lui nu este acceptată integral şi orbeşte de regalitatea medo-persană care a tras un folos imens dintr'însa. Regii au ştiut să o subordoneze scopurilor *imperialiste*, acceptând ca zeu suprem pe Ahura-Mazda, stăpânul luminii, binelui şi dreptăţii, dar fără a aminti ceva, în inscripţiile lăsate de ei, despre doctrina *dualistă* ce se desvoltă pe alături de Stat, de cât sub a treia dinastie iranică a Sasanizilor, în sec. III d. Chr., la şapte secole după data reformei!

Ca toţi reformatorii, Zoroastru pretinde şi el că n'are alt scop de cât să redea religiei vechea sa puritate (Huart, Perse, 211). Totuşi reforma lui, urmărind să dea un răspuns marei probleme a destinului lumii, înţeles ca o luptă între principiul binelui şi al răului, n'a isbutit a nimici cu totul cultele populare naturiste, mai ales pe acela al lui *Mithra*, din care va răsări, în epoca Arsacizilor, o religie acceptată în Imperiul roman, şi foarte primejdioasă pentru Creştinism. Intrebarea este însă care a fost motivul unei reforme atât de durabile?

Herodot însuşi, într'o formă naivă, expune *crisa socială*, resumată în setea săracului după dreptate care aduse în Media intemeerea monarhiei de model asirian. Anarhia feudală, care domnea în sec. VIII şi VII în Iran, este un adevăr istoric, dar ea nu poate explica, cum crede Moret (Orient II p. 711-22), necesitatea reformei în acelaşi timp când se întemeia şi monarhia prin legendarul Dejoces şi urmaşii săi.

Problema acută care provoacă şi înlesneşte concentrarea triburilor medo-perse în jurul regelui absolutist, era primejdia sau teroarea asiriană care, din sec. IX până la moartea lui Fraorte (Confesorul) din 633 în războiul de neatârnare, a sguduit Iranul apusean; prin nenumărate expediţii de cucerire, de jaf şi de pedepsire, Asiria a terorisat secoli dea-rândul triburile iranice supuse adeseori jugului său aspru.

Dacă scrierile avestice din sec. IV d. Chr. trec pe Turanieni, ba chiar pe Greci, Romani şi Arabi, duşmanii istorici ai Persiei, printre forţele lui Ahriman ce se cuvin a fi combătute şi distruse, cu atât mai firesc e a presupune că pentru Zoroastru, Asirienii făceau parte din oastea Răului şi că reforma lui, care s'a propagat la început şi prin războae sfinte, întocmai ca Islamismul — avea misiunea de a libera Iranul de flagelul asirian.

Reforma lui Zoroastru spiritualisând religia, răspunde setei după *dreptate* a celor umili, pentru cari el cere dela Ormuzd judecători drepţi şi capabili să impună dreptatea. In ce priveşte însă eshatologia avestică şi recompensa *paradisului* pentru cei buni, nu se ştie când s'a precisat această doctrină în curs de şapte secole după Zoroastru, fiindcă Zend-Avesta s'a redactat târziu, în sec. III după Chr. Credinţa în nemurirea sufletului şi în judecata din urmă exista însă în vechile texte (Gatha) din epoca medică. In ce priveşte originea acestor idei nu este greu de admis o influenţă a Brahmanilor Indiei vecine a căror reformă era mai veche cu cel puţin un secol. Mai greu de înţeles însă este pătrunderea ideilor brahmine spre lumea greacă şi cea getică, dat fiind că pe la Sudul Caspicei relaţiile erau întrerupte în sec. VII, până la căderea Ninivei (612) de sălbateca şi exclusivista dominaţie asiriană, care tăia legătura dintre basinul Mediteranei şi India întocmai ca şi stăpânirea Turcilor Selgiucizi şi Osmanlâi din Evul Mediu şi Modern. In casul acesta circulaţia economică şi a ideilor se presupune că a luat calea pe la Nordul Caspicei, pe o cale de negoţ, străbătută de negustorii greci şi garantată de Imperiul Sciţilor care se întindea dela L. Aral până la Dunăre. Tradiţiile greceşti despre vrăjitorii veniţi de la Hiperborei, asemănările între religia Hiperboreilor şi Geţilor (A. Săndulescu p. 54—5), ştirea lui Herodot despre Greco-sciţii dela Don şi-a lui Diodor Sic. despre Zatrauste, la Arimaspi, iviea unui legiuitor, toate acestea ni dau preţioase indicaţii asupra căii de circulaţie dintre India şi Grecia. In ce priveşte pe Geţi, am amintit numele nomazilor Massageţi (=Geţii mari) şi Dahi, popoare scitice, ale căror infiltraţii până în India centrală o probează însăşi numele tribului din care se trage Buddha: Sakya.

5. *Budismul*

Doi reformatori, Mahavira şi Buddha, s'au ridicat în India, cam în acelaş timp, la sfârşitul ec. VI şi începutul sec. V, intemeindu-şi doctrina pe aceiaşi concepţie *pesimistă* a vieţii: că lumea e o vultoare a pierzării din care trebue să năzuim la *salvare* sau mântuire. Ambele doctrine admit migraţiunea sufletelor prin o serie de stări, de la fiinţe inferioare la cele superioare, în raport cu *păcatele* comise în viaţă şi amândouă ignorează castele tiranice ale Indiei. Budismul mai mult de cât Jainismul: ele chiamă pe cei zeloşi în mănăstiri şi întemeiază numeroase ordine călugăreşti spre a-i scăpa din lanţul castelor şi de suferinţele vieţii, fixând pentru călugări legea ispăşirii: *dharma*.

Nu este nevoe a insista asupra spiritualisării obţinute în cele două reforme prin care se înlătură nu numai panteonul animist al Vedelor şi ritualismul tiranic al Brahmanilor, dar şi stabilind, în locul zeilor, sau mai presus de ei, o *putere* supremă spirituală circulând în Univers. Mântuirea este înţeleasă ca *liberarea* spiritului (NIRVANA) din robia materiei *(Karman)*, care este suferinţa şi miseria umană şi consecinţa ei (metempsihosa). Spiritul liberat prin metode fisice sau intelectuale, urmând apoi să se confunde în acea forţă supremă care se va numai *Buddha* (Lumina), după cum se numeşte şi profetul, întocmai cum, la capătul celalt al lumii, zeul Geţilor se numi Zalmoxe după numele profetului dacă nu profetul însuşi va fi luat numele zeului.

Brahmanismul însă nu se lasă învins. Folosind aceleaşi arme, împrumutate de la noile doctrine, pe care şi le apropie în evoluţia lui seculară, se preface în noul brahmanism sau Hinduism şi biruе cele două secte, reducând Jainismul la un rol secundar în viaţa Indiei şi expulsând cu totul din India Budismul, spre ţările raselor galbene şi indonese.

6. *Laotse şi Confucius*

O civilisaţie întemeiată pe un spirit practic în opoziţie cu idealismul Indiei şi o lume încă mai greu de înţeles pentru European este aceea care s'a format în China începând cu anul 1000 în. de Chr. Progresele culturii chinese şi îngrămădirea de timpuriu a zeci şi sute de milioane de inşi în basinele celor două mari fluvii din China au pus probleme grave, dintre care, dat fiind că societatea chinesă nu se ierarhisase în clase sociale, cea mai importantă era *crisa politică*. Fragmentată într'o pusderie de State feudale mai înainte de anul 500, viaţa politică a Chinei se va concentra, după aceea, într'un număr de regate efemere şi în veşnică luptă: războiul dintre ele se prelungea în lăuntrul lor prin războiul civil dintre marii seniori.

Vechea religie animistă, căreia se suprapune cultul oficial al Cerului Suveran, *Sinismul*, lipsit de orice mitologie, de doctrină şi de o clasă a preoţilor nu putea să aducă nici un remediu la «disoluţia socială şi la decadenţa moravurilor ce se desprind din plângerile lui *Kongtse*-Confucius. (Sausaye p. 45-8). Totuşi, o şcoală filosofică începu a se desvolta în China (prin sec. VI) pregătind calea celor doi înţelepţi-doctrinari ai Chinei: *Confucius* (Kongtse) şi *Laotse*, contemporani cu cei doi mari reformatori din India.

Ca şi alţi întemeetori de religie, Confucius declară că nu inovează ci restaurează «buna tradiţie seculară» făcând apologia vechei înţelepciuni din bătrâni. Refractar speculaţiilor teologice, el lasă în pace pe oameni să creadă în zei cum vor ei, dar construeşte o *morală umană* întemeiată pe ordinea cerească, al cărei scop era să creeze *omul ideal*, împodobit cu toate virtuţile şi prin el «să regenereze *societatea*, construind şi un *cod social* la care trebue să se supună cu toţii, de la cel mai sărac până la suveran, pentru a realisa o societate ideală într'un *Stat ideal*. Pe alt drum decât ceilalţi reformatori, apropiindu-se mai mult de asymeţii Greciei, Confucius căuta să creeze o filosofie practică, să realiseze *fericirea oamenilor* aici, pe pământ, nu în viaţa viitoare, de care el nu se interesează.

Opusă acestei doctrine era însă învăţătura mai bătrânului *Lao-tse*, care călătorise în Apus (adică în India) de unde adusese concepţia dispreţului pentru lumea externă, «liberarea în spirit» de grijile lumii, dar fără a recurge la schivnicie.

Predicând cele trei virtuţi capitale: *mila, economia* şi *umilinţa*, înfăţişate în Cartea Virtuţii *(Tao-te-king)*, după care religia lui se zice *Taoism*, el se apropie de cea mai înaltă concepţie morală: «Să faci binele şi celui ce nu-ţi face bine, astfel lumea va deveni mai bună» — Târziu de tot, Chinezii au creiat apoi două religii din învăţăturile celor doi filosofi, lăsând însă teren şi pentru desvoltarea vechiului Sinism, şi mai ales a Budismului importat din India.

Incheere

Care fu destinul acestor reforme atât de diverse în doctrină şi metode ar cu toate năzuind a cuceri fericirea pentru oameni, transcendentă sau lumească, nu este locul a examina acum.

Când lumea din jurul Mediteranei se va unifica, sub domnia Romei, aceiaşi problemă se va pune din nou spre a vindeca rănile sufleteşti ale milioanelor apăsate de ierarhia socială sau de cârmuirea imperială. Intemeiat pe cea mai sublimă jertfă de sine, a celui mai bun, *creştinismul* va birui asupra crasului materialism al societăţii greco-romane, care se sprijinea pe cea mai întârziată religie naturistă, lipsită de spiritualitate şi de idei morale. El aduce soluţia mântuitoare a *păcii* pe pământ prin *iubirea de aproapele*, şi a fericirii în cer, nu numai pentru o comunitate îngustă din limitele unei ţări sau unei naţiuni ci pentru omenirea întreagă.

Cu două mii de ani înainte de Christos se deslănţuise în Egipt cea dintâi *revoluţie socială* a poporului oprimat prin despotismul faraonilor, în epoca ridicării Piramidelor: ea n'a răsturnat însă ordinea politică şi ţinta ei n'a fost exclusiv materialistă: dimpotrivă, după desordini care au durat cam un secol, ea obţine dreptul religios, refuzat până atunci plebei, de a fi admisă la cultul lui Amon şi la nemurire în *Paradisul* lui Oziris. Era mai mult o revoluţie pentru nobile ţinte *spirituale*.

Reformele efectuate în curs de trei secole, din sec. VIII—VI, de către profeţi-reformatori, de legislatori, filosofi sau moralişti, constitue unul din cele mai importante fenomene istorice, ivindu-se numai la popoare bine înzestrate, în momente de criză socială, politică sau morală. Ele n'au ţintit la răsturnarea violentă a ordinei sociale, ci înfăptuirea *dreptăţii* pentru cei de jos, cei săraci şi năpăstuiţi — în primul rând — cărora le adue şi mângâerea unei *mântuiri* în spirit: aceste două postulate primordiale pentru societăţile omeneşti şi-au găsit cea mai desăvârşită satisfacere în Creştinism.

Istoria n'a cunoscut niciо revoluţie de caracter durabil la orizontul căreia să nu lucească o rază de speranţă divină şi care să nu fie străbătută de interpretarea într'un sens oarecare a *misterului* celor veşnic nepătrunse de ştiinţa omenească.

In seria acestor manifestări, doctrina lui Zalmoxe, creind naţiunea religioasă a *Geţilor nemuritori*, «cei mai viteji şi mai virtuoşi» dintre popoarele vechi, este aceea care s'a apropiat mai mult de cât altele de idealismul creştin. Spiritul getic, tălmăcit în modul acesta, a oferit şi un teren prielnic creştinării, pe cale populară, a Daciei romane, dar şi unul din caracterele prin care se distinge sufletul românesc.

CRONICA

LITERATURA

VERSURI DIN TRANSILVANIA NORDICĂ

Cu ce emoție am luat în mâini aceastä carte venită din colțul cel mai drag nouă al Transilvaniei! Pe cei nouă poeți tineri pe cari ea ni-i înfățișează nu-i cunoașteam de nicăeri. Cei mai mulți dintre ei au apărut în ultimul an și sunt tineri de tot. Colaboratori la Tribuna Ardealului singurul ziar românesc din Transilvania de nord — un singur ziar la o populație de 1.400.000 de Români — versurile lor sunt încă necunoscute în Țară.

D. Gheorghe Dăncuș, sub a cărui purtare de grijă a apărut la Cluj această antologie, în colecția Grai și Suflet Românesc, ne arată în prefața ei ce rost adânc îndeplinește acolo orice rând scris în limba românească:

«Cum se știe, aici, în Transilvania Nordică, am rămas puțini intelectuali, cu modeste și puține posibilități de creație culturală. Masele populare însă cer slovă românească, cer hrană sufletească — erau obișnuite cu abundența — fără de care nu pot trăi, așa cum nu pot trăi fără pâinea cea de toate zilele».

Dacă pentru frații noștri de acolo însemnătatea acestei cărți s'ar rezuma doar la bucuria ce le-o oferă ea de a mai vedea o carte de versuri românești, rostul ei ar fi împlinit. Dar ce sensuri adânci ascunde opera celor 9 poeți.

Ea pune și desleagă probleme fundamentale în orientarea națională și culturală a unui popor pe care nici o graniță din lume nu-l poate despărți sufletește de aceia cu care a fost una dela începutul ființei sale în lume.

Răsăriți în urma dezastrului care ne umbrește încă, cei 9 poeți ai acestei cărți sunt vestitorii unei lumi care se va naște din dărâmături, o lume purificată prin suferință care mâine iși va ridica pe cel mai înalt dintre munții vrerii românești steagurile biruitoare. Acolo unde noi vedeam crescând pustiul și întunericul, nouă coloane subțiri se ridică să țină cerul. Geniul neamului nostru care e unul și acolo și aici, protege acest templu, animă acest cor. Frunțile lor se apleacă spre fântânile curate ale sufletului străvechi și caută mântuirea în adevărurile sale eterne.

In domeniul literar de care vorbim poezia populară se arată a fi una din valorile eterne, rezumând în forma ei familiară experiențe istorice similare și ridicându-se prin aceasta în fruntea tuturor modelelor care pot călăuzi un început. Insușirile ei pot fi descoperite pe rând în versurile acestor tineri. Din tot ce neamul întreg le poate oferi ca moștenire spirituală ea este cea mai darnică și mai necesară pentru moment în procesul dureros prin care trece gândirea lor. Ea le arată drumul cel mai drept spre a rămâne aproape de poporul întreg.

Intoarcerea la ogoare, la viața satului, la bucuriile câmpului — iată fondul comun al acestor poeme! Sub cerul lor sufletele se ridică într'un crez mai tare decât stâncile. Tot ce poate aduce alinare e invocat în poemele lor. Viața se întoarce spre trecut ca spre un orizont pierdut. De aici pasiunea lor pentru o lume de legende, pentru simbolurile basmelor.

Cartea se deschide cu acest cântec de dor al lui *Ionel Bulboacă* — poetul țăran din Someșul Clujului — și arată prin el semnul sub care a fost scrisă:

Someș, Someș, apă lină,
Dorul meu nu se alină.
Numai'atunci s'ar alina
Dacă tu m'ai asculta
Și l-ai duce pân' la mare,
... ... 'avolburată.
... ... a ne-ca doru' odată...

Același sentiment în una din poeziile lui *Cepoiu* (originar din Jud. Sălaj):

Mărgele lungi de păsări călătoare,
Se'ncheagă trist cu gânduri răslețite
Se'ndeamnă împreună ostenite,
în visul lor, spre țărmi scăldate'n soare

Cum vin se duc, iar clipele trăite,
Se 'nșiră trist pe ani, par'că-s mărgele
Viața noastră-i șirul lung din ele,
Din plâns și fericire împletite.
(Gând de Toamnă)

Crâmpeie ale peisagiului ardelean se ridică în jocul de umbre și lumini ale poemelor cărții, lucrate cu iubire ca pe un dar curat făcut acestor zile crunte.

Ca intr'un tablou al pictorului maramureșean Traian Bilțiu, în poemele lui *Ion Cherejan* se văd țăranii tăcuți ai Nordului românesc, în culori aspre, întunecate:

Cu zâmbete negre, răstigniți pe cruce
[avană a sorții
Țăranii sărută Ardealul cu buzele arse de
[setea mirifică a morții
... unde bolta apasă pe umerii țării
[prea greu
Acolo, țăranii așteaptă deschiderea porților
[plânse a satului meu.

Ion Cherejan e din Satul Mare. Uneori în versul său litanic durerea curge lin ca în apele sesurilor triste de singurătate.

Numele Părintelui ... mai întâlnit în anii trecuți în revista de familie *Viața Ilustrată*, condusă de P. S. Nicolae Colan, Episcopul Clujului, — revistă suprimată astăzi. In versurile sale e aceiaș iubire pentru natura primitoare:

Surori îmi sunt ogoarele, livezile —

exclamă dânsul în una din poemele sale, ca în fiecare să înalțe un crâmpei idilic din acea lume a satelor depe Someș pe care Coșbuc a înfățișat-o în culori de aur.

Dincolo de tot ce s'a surpat în noi nimic pe lume nu ne poate ucide *voința de a fi*. Voința de a fi a poporului de peste dealul Feleacului o tălmăcesc versurile pline de energie ale lui *Victor Iliesiu*:

Munții, vreai să-i clatini din rădăcini
[de stâncă...
Stăvilarul urii plânge și se frânge
De nădejdea tare sufletul se strânge.

Din poemele sale poartă sugestivul titlu «Văslim spre țări de vis» — și dacă vom cita câteva expresii ca acestea: «Furtuna încercărilor», «Crez de stâncă dură», «Plinirea, marea plinire» — vom înțelege ce necesitate adâncă împlinește versul său și ce zare își deschide sufletul prin el.

Incărcat de imagini cu o bogată țesătură de culori, ca frăgezimea unui câmp de rouă, versul lui *Iosif Moruțan* distilează peisajul Câmpiei ardelene în versuri tulburător acordate în vraja durerii, în dorul morții. Limbajul său alegoric lasă uneori loc mărturisirii directe: moartea eliberatoare va împlini ea singură sufletul năruit pe pământ.

Prin poala morții trec drumuri pietruite
[de vis
Neîmplinirile anilor tineri, alturele mele
[clădite în abis.

Ci desamăgirea lui e întruchipată de imaginea unei naturi tinere pretimpuriu căzută în somnul de neguri al toamnei.

Când toamna-și țese gene
De somn în ruginitele livezi,
Pe veștede pânze de soare scriu
Elegiile atâtor toamne.

Se vânzolesc în mine stihurile serii
Atipesc în somn zăludele năluci din vers
Și nu mai fug brumate în trupurile verii
Mixandrele covorului de ierbi din șes.

Din tristețea sa înseninată de visul unor zile ce se vor întoarce din «Soare răsare» ei, păndarul stelelor prietene, înalță viziunea unui cer protector. Citâm în întregime poezia «La poarta Cerului»:

Cu hore pe ruda Carului Mare
Luntrașe trec, hăuite de zori.
Stele vâmuite de zare
In ulăbucii baltilor nori.
Coboară'n seninul de cer
Cu noaptea de mână, tomnatecii zei,
Pe coclauri Zării lui Lerui-Ler.
Luceferi pocnesc în alături de vânt
Și heruvi pe nove răslețe de dor.
Aduc tristețea în cuvânt
Din zări un nou călător.
In poarta cerului de cremene sur,
Stingherul luceafăr, strajă dimineții.
Se sbate din flăcări de azur
In mareele albe ale ceții.
Prin cripta de luceferi și stele
Chiuind pe ruda Carului Mare
Răsar cu aurile zele
Zori din «soare răsare»
Din urmă cu odăjdii de aur
In svetelne și stihuri de rugă.
Tămâind cărări,
Vârstnicul zeu coboară în fugă
La curțile cerului cu zarvă mare,
Zănatecul hăitaș, în haină de sfânt
Cu găleți aduce lumina din zare
Să lumineze cărări de pământ.

Poetul s'a născut în Feldioara de pe Câmpie. In versurile sale m'am întâlnit cu câteva expresii locale și cu câteva cuvinte ale regiunei aceleia. Am salutat în ele cu emoție amintirea satului meu.

F. Păcurariu, născut la Teaca, un sat mare așezat pe drumul dintre Reghin și Bistrița, a fost elevul lui Ion Chinezu, al lui Grigore Popa, și al meu, la liceul «Gheorghe Barițiu» din Cluj.

Poezia lui e înrudită mai ales cu poezia lui George Boldea:

Timpul e vâlvoi de flori ca un cais
Mi-e inima un mac...
Pe-un țărm de azur cu lanuri însorite
Culeg în nori icoane de basme înflorite.

O floră bogată e versul său străbătut și el de ecourile mângâietoare ale unor vremuri care s'au dus:

Zvon surd se încovoaie în vânturi
Din cufundate țări de amintiri.

Său înfiorat de realitatea brutală a prezentului ca în această «Toamnă» ale cărei versuri se înseninează încet de o tristețe liniștită:

Inchizi de-acuma porțile de dor
Invețmântat în neguri negre, sumbre,
Aștepți ciudatul, ultimul sobor.
Intinde toamna horbote de ceață
Pe fruntea munților... Sub lacăte de brumă
Tânjește visul, și în orice dimineață
Auzi cum cornul morții tainic sună
Din adâncimi de codru și de gând...
Filtrezi tăcut din vechile ciorchine
Licoarea amintirii line
Și anii-i vezi cum fâlfâie în vânt
De taine și de sorociri ciudate...
Destinul tău: tăcută 'ngândurare
Amarnic, ca o pasăre rănită, bate
A vestejire... Numai toamna scrie
In vii, cu slove de rugină,
Ne'nțeleasa-i elegie
Pe file pale de lumină.

O dureroasă împăcare cu soarta se coboară pe inima poetului:

De o vreme nu mă zbat în vânturi
Nâuce, nu mă mai frământ
Și lanurile vechi de cânturi
Se pleacă line la pământ
Dârz arcul nu-l întind spre cer
Din zbor să fulger anii sorții...

Aceeași nostalgie învăluie versurile lui *Valentin Raus*, același destin crunt e divulgat de ele:

Când noaptea gândul ți-e 'n cărări sălbui
Eu, ziditorul astrelor de aur,
M'am rătăcit cătând o stea ce nu-i

Poetul afirmă în altă parte solidaritatea sa cu frântura de neam prinsă de ghiara nevăruta a sorții și simbolizată aici printr'o floare ca în cântecul trist al lui Mihai Beniuc: «Despărțire de o garoafă roșie» apărut în «Dacia» al cărei ecou se aude în această elegie:

Luceafăr după nori jelește o floare
Un boboc plăpând, un drob de sânge
Inima-i spune prin norii de ninsoare:
«Mică garoafă, nu mai plânge».
— Bun prieten, îți las, să-i spui ce te doare
— Eu, paj, la pieptu-mi o voiu strânge.
Neprihănită să rămâe ca ș'un Crist.
In zori, de 'mbrățișarea-ți norii nu-i va frânge,
Urcându-ne 'ncet fruntea pe-acelaș cer tot trist
Cu mine floarea tu va plânge.
(Sunt pajul garoafei tale).

Asemenea corespondențe ne bucură. Ca și odinioară, când legăturile scriitorilor noștri se țeseau tot mai tari de-o parte și de alta a munților — și acum aceeași inimă bate în toți. Ne găsim în fața unui ocean de dor, în fața unei uriașe păduri de brațe care se întind către olaltă.

Cartea se închide cu această poezie «Fagul» a lui *Virgil Șotropa* cel mai vârstnic dintre ei, scriitor matur, cunoscut din vechi publicații naționaliste:

Stă solitar ca un catarg
Ce-a înfruntat pe mări furtuna,
Din culme răspândind în larg,
Melancolie totdeauna...

Și 'n noapte pare că-i un mag
Ce contemplează, tainic, luna...
Stă solitar ca un catarg
Ce-a înfruntat pe mări, furtuna..

Intr'un străvechiu codru de fag
Iși înălța, pe vremi, cununa...
Din ce mi-a fost atât de drag
Doar el mi-a mai rămas acuma...
Stă solitar ca un catarg...

Mesagiile celor nouă poeți le-am ascultat cu inima strânsă. Ei au rămas acolo unde dorm anii noștri cei mai frumoși, leagănul copilăriei noastre. Sub cerul tinerei poezii românești, ei sunt îngerii triști dela Miază-Noapte.

Emil Giurgiuca

Ion Vlasiu: Portretul Doamnei Bardosi

ARTE PLASTICE

DELIMITĂRI FORMALE ÎN STILUL ROMÂNESC

Expoziția de pictură și sculptură a ardeleanului Ion Vlasiu a pus din nou problema specificului românesc. Nu ne vom opri însă asupra sculpturilor lui Ion Vlasiu cu intenția de-a descoperi și 'n ele rebusul unui stil autohton: acestea sunt prea evoluate pentru a nu li se pierde prospețimea inspirației, sunt prea lucrate pentru a mai găsi cu ușurință în structura lor începuturile pline de inedit ale unei intuiții primare.

Printre picturile expuse au fost câteva care au reținut atenția tocmai din acest punct de vedere. Ele reprezentau, pe lângă subiecte în general abordate de artiștii plastici, flori și compoziții, și câteva reproduceri după icoane țărănești din Ardeal. Intreg acest material avea însă aceeași notă sensibilă, aceeași schemă de înjghebare pripită sub impulsul unor inspirații nemodificate de-o prelucrare îndelungată, același cromatism direct, obiectiv, armonic doar prin alăturări de tonuri și valori care nu se contrazic. Și mai mult, toate aceste picturi păreau a veni direct, dintr'o lume a confesiunii, din acel compartiment atât de imprecis delimitat, al creațiunilor care nu-s căutate, a unor realizări care nu au un plan prestabilit. Toate aceste caractere au împrumutat picturilor în discuție un aer particular, un fel de reoglindire în plastic a unor imagini și concerte care tăceau latent în conștiința artistului, în acel tezaur de bunuri și impresii culese direct din lumea autentică a satului și nemodificate în artist prin cultură formală și valorică.

Nu este aici locul să discutăm valoarea de artă a acestor picturi, mai ales că vom conveni, că tot ceeace iese din mâna acestui artist are o precisă amprentă de operă de artă. Ceeace reținem pentru discuția noastră este valoarea de document a acestor picturi și faptul că acestea s'au putut naște la un moment dat, în lumea preocupărilor unui artist de autentică origină rurală și de un temperament precis nemodoficabil sub presiunea culturii și-a vieții citadine.

Se cunosc până acuma cazurile care au provocat discuții de această natură în opera de artă. Mai întâiu, pictura lirică și impresionistă a lui Grigorescu, acea din epoca din jurul lui 1900 până la moartea artistului. Scriitorul Al. Vlahuță și după el o serie întreagă de critici mai mult sau mai puțin improvizați, au crezut cu îndărătnicie în formula artei de specific românesc a lui Grigorescu. Ei au ridicat subiectul și aerul tipic din pictura lui Grigorescu la rangul de dogmă pentru specificul românesc. Mai târziu, și destul de ciudat, fiindcă acest caz inversează cronologia, criticii noștri s'au oprit asupra lui Andreescu. Au văzut în realismul dur și necivoluat al acestui pictor, în atmosfera peisajelor lui, aspră și evocatoare de tristeți sociale, o problematică pe care au identificat-o cu specificul românesc. Mai puțini și cu mai puțin curaj, dar cu o mai precisă orientare s'au oprit și asupra lui Luchian. Și-au încercat aceștia să vadă în sensibilul pictor al florilor și-al melancoliilor în pastel pe autenticul desvăluitor al stilului românesc în pictură. Și pentru prima oară critica noastră s'a oprit asupra elementelor pur plastice, singurele care au putință să definească o operă de artă ca atare și singurele care pot facilita o organizare analitică a procesului de creație de artă, pentru a descoperi în el geneza autenticului românesc.

Foarte de curând, în ultimul deceniu, critici mai evoluați au căutat să dea o rețetă de artă specific românească, pornind dela determinantul iconografiei bizantine. Dar, fiindcă rețeta a pornit din cabinet, nu dintr'o realitate, și fiindcă ea nu venea după cercetări făcute asupra unor artiști de artă profană în stil bizantin, ea a rămas în arhivele cercetărilor românești de artă.

Apoi, s'a mai discutat cu ocazia fiecărei expoziții a marilor noștri artiști plastici, în vieață sau de curând decedați, aceeași problemă, în majoritatea cazurilor, cu același bagaj critic.

Din toate discuțiile de până acuma reținem asupra acestei probleme două caracteristici:

a) Punctul de vedere al cercetărilor a fost fie sentimental, fie literar.

b) Elementele din opera de artă asupra cărora s'au oprit criticii au fost doar acelea care serveau motivului generator discuției, sentimentalismul și literatura.

Și trecând, la deficiențele acestor discuții observăm lipsa fundamentală a adâncimii cercetărilor. Nu s'a ținut seama de permanența și tradiția specificului românesc sub raport formal și apoi s'a omis că o pictură este o disciplină supusă unor dogme caracteristice genului, dogme care se înscriu și ele în rigorile tuturor creațiunilor spiritului omenesc.

Reintorcându-ne la picturile lui Ion Vlasiu, vom încerca o delimitare a problemei, în granițele căreia trebuie căutat specificul românesc în artă.

Ion Vlasiu ne pune în fața unicei realități autentic românești: satul. Și nu în fața imaginii satului, cum ne-au pus Andreescu și Grigorescu, ci în fața lumii formale care a motivat creații de artă populară secole de-a-rândul. Această lume este cuprinsă în scheme plastice; *compoziție* cât mai primitiv înjghebată, pentrucă țăranul nu avea la îndemână toate mijloacele de-a cunoaște alte reguli, mai ales pe acelea ale dimensiunii a treia, decât pe acelea dictate de ochiul lui obișnuit cu scheme și totaluri; *colori*, fie dure, armonizate prin echilibru tonal, fie neutre, printr'o teamă a lui de-a pune pe sticlă, pe sticla icoanelor, colori prea stridente și dezarmonice; *linii* aspre și precis indicate, ca granițe dintre obiectele pictate și dintre colori, dintr'o pedantă grije de-a nu crea confuzii; *pază* statică sau dinamitată până la înfățișare de dramă, fiindcă lumea satului trăiește total între aceste două dimensiuni ale neființei și ființei; *conținut* narativ, fiindcă țăranul povestește titul și rareori îi este dat să-l înfățișeze.

Picturile lui Ion Vlasiu ne-au dus deodată înapoi, în matca creatoare și pură a formelor de artă țărănești. Și ne-a arătat printr'o depășire lentă, care este calea de-a crea artă cultă românească cu aceste elemente formale.

In *compoziție* a păstrat rigiditatea și oarecum solemnitatea înfățișării, a momentului ales pentru reproducere, schema și mai ales viziunea aceea totală, sinceritatea de-a spune fără rezerve și de-a comunica cu orice preț. În *colori* a transpus cromatismul rural, evoluat doar în nuanțări, *sensul precis pe care poate crește arta de specific românesc, din linii* a păstrat tot ceeace mai era necesar unei viziuni mai precise delimitării corpurilor în spațiu, iar *conținutul* l-a transmis cu toată limpezimea conceptelor simple și narative.

Ion Vlasiu în căldura confesiunii lui rurale, ne-a dat picturi care se situiază pe-un plan încă neprecis, plan la granița dintre arta țărănească și arta cultă pornită pe linia specificului românesc.

Nu știm dacă Ion Vlasiu va continua în sensul indicat în ultima lui expoziție, în orice caz, aceste picturi rămân un document valabil, care ne-a prilejuit fixarea unui jalon în drumul cercetărilor pentru aflarea stilului românesc.

U. Beneș

ETNOGRAFIE

DOUĂ JOCURI ROMÂNEȘTI SEMNIFICATIVE

In studiile de etnografie și filosofia culturii populare române, cercetătorul neastâmpărat și curios, se izbește necontenit de lipsa de considerație acordată jocurilor naționale de agrement. Ne lipsesc în această direcție, nu numai lucrările de strictă specialitate, cari aiurea fac faima unei culturi consacrate, ci și, ceea ce este mai trist, și culegerile necesare de material etnografic dela care trebue să pornească în mod normal orice discuție și interpretare de ordin general artistic.

In afară de contribuția destul de discutabilă a lui Tudor Pamfile, nu se poate vorbi de o lucrare serioasă de ansamblu sau de detalii asupra jocurilor populare române de agrement, în care să se întrezărească pe lângă interesul firesc pentru acest gen de manifestări culturale și competința necesară tratării academice a subiectului.

De-aceea, în puținele rânduri cari urmează, ne propunem, în măsura în care ne vor ajuta puterile să cercetăm din repertoriul jocurilor populare de agrement, deocamdată două manifestări divertismentale deosebite ca structură, însă analoage ca funcțiune; un joc de teren de talia competițiunilor sportive moderne de mare anvergură, și altul, de combinații de piese de-o ingeniozitate într'adevăr uluitoare; adică oina și țintarul.

Care este originea, funcțiunea și semnificația metafizică a acestor două jocuri ca probleme speciale de cultură? Căci pentru noi oina și țintarul sunt probleme speciale de cultură. Să arătăm în ce constă esența și valoarea reprezentativă națională ce se acordă acestor jocuri străvechi, pe bună dreptate, însă în deplină necunoștință de cauză, de către cercetătorii amatori.

Răsfoind dicționarele cari sunt în măsură să ne dea primele indicii, asupra originei oinei și țintarului, constatăm o lipsă totală de interes pentru conținutul lor cultural. Caracterul lor eminamente reprezentativ-etnic nu este schițat nicăeri. Deși trecute ca fiind de «origine necunoscută», astfel cum sunt expuse, par totuși, prin numele lor de origine slavă.

Primul termen, *oina*, după cei mai mulți etimologi români, sau cari se vor români, ca A. de Cihac, F. Damé, E. Popovici și L. Șăineanu, A. Candrea, Tiktin, amintește prin etimonul lui pe paleoslavul «vojna», care înseamnă, când «bărbat însurat», când «mire», când «luptător tânăr», cuvânt foarte răspândit geograficește la noi sub forma cognomică de Voinea; iar cel de-al doilea, țintarul, este deasemeni conceput ca o reminiscență a slavului «ţeta, care înseamnă când «ban», când «ţintă».

Explicația semantică protoslavistă a oinei și țintarului după acești etimologi cari mereu iau în brațe «originea necunoscută» a acestor două jocuri, este radical eronată.

Din punct de vedere etimologic, oina amintește în limba română mai degrabă pe oinus-a-um, vechia formă latină a lui unus-a-um, transmisă nouă prin latina vulgară, precum universul pe oinoversi și uzul pe oisus, deoarece esența jocului oinei, stă, cum vom vedea îndată, într'o singură bătae a mingii de către fiecare oinaș, decât etimonul elen cu dublă semnificație: pe de-o parte οἶνα care înseamnă «butaș de viță de vie», adică în cazul nostru jocul acelor traci, băutori de vin cum știut este că erau denumiți Dacii, iar pe de altă parte, pe Oineus, Οἰνεύς, regele legendar al cetății etoliene Kalidonul, creatorul multor instituții culturale faimoase din era mitologică a antichității clasice.

Intr'adevăr, dacă am privi lucrurile mai adânc, oina nu e altceva decât un *ludus unius ictus* sau în forma arhaică: loidus oinius ictus, adică în traducere fidelă, jocul unei singure lovituri a mingii de către oinaș în parte: regula de bază a jocului, rămasă în vigoare și astăzi, cu excepția dreptului «baciului» sau al căpitanului, care dă trei lovituri.

Iar din punct de vedere etimologic țintarul amintește mai de grabă pe grecul συν-ταγμα decât latinul tentaus, ludus tentaus care luat izolat înseamnează «întepătrundere», «întretăiere», «împletire», iar frazat «figură întretăiată», ceeace raportat la perspectiva de ansamblu a planului țintarului e cât se poate de verosimil, de oarece, după câte știm, al baza jocului stau patru patrate întretăiate radiant de linii perpendiculare sau oblice pe laturile lor. Asemănarea cu formele flexionare ale verbului «tentare», care înseamnă nu numai a pipăi, a atinge, ci și a ataca, a momi, a induce în eroare, este accidentală și se referă indirect la esența țintarului privit în sine ca o manifestare divertismentală care face abstracție de rest; esență ce stă nu atât în luptă dreaptă, cât în atragerea adversarului în cursa intinsă de figurile magice de trei și eliminarea lui treptată din joc.

Intre aceste două ipoteze etimologice, de-o parte aceea slavă, ermetică și fadă și de alta aceea greco-latină, plastică și rezolvatoare, înclinăm către cea de a doua, căci e mai propice explicării ce se impune cu necesitate. Ipoteza latinistă a etimologiei oinei explică din punct de vedere semantic mai bine esența autohtonă a acestui joc. Legătura dintre oină și οἶνα elină, care înseamnă «vin» e tot atât de forțată ca și aceea dintre oină și regele Oineu. Iar în privința țintarului, înclinăm spre ipoteza elină a etimologiei acestui cuvânt, σύνταγμα care înseamnă nu numai figură întretăiată, mozaic împletit, ci și simbol solar apotropaic, deoarece esența acestui joc, sălășluește pe de-o parte în structura magică a planului lui de ansamblu și pe de altă parte în împlinirea figurilor din joc, până la derutarea și învingerea dibace a adversarului.

Numele acestor jocuri deși neautohtone, nu pledează pentru un fond latino-elen al acestor jocuri, cum ar putea să pară din capul locului unui cercetător distrat sau grăbit, ci pentru un fond trac. Aici lucrurile se întâmplă la fel ca în cazul terminologiei eliniste de specialitate, care de cele mai multe ori ascunde ceeace nu are decât foarte puțin de aface cu sufletul și spiritualitatea elină, ca în cazul astronomiei, mitologiei și chiar filosofiei.

Deși cu nume latin, oina și cu nume grec, țintarul, acestea nu sunt jocuri populare de agrement de proveniență, inspirație sau derivație latino-greacă. Vastul repertoriu al jocurilor de agrement latine și grecești, nu reamintește măcar pe departe structura și funcțiunea artistică a oinei și țintarului. Sub numele lor se ascunde un fond divertismental antelatino-grec, care nu poate fi decât trac.

In manifestările lor formale, ca și 'n structura lor spirituală aceste două jocuri antelatino-eline, și implicit și ante slave, trebue să fie de factură tracă. Către explicația lor tracistă ne îndeamnă mai multe argumente dintre cari pomenim numai pe cele mai importante.

Esența tracă a oinei și țintarului, nu e relevată atât direct de texte istorice neîndoielnice ca valoare documentară sau indirect de mărturii secundare, cât mai ales de anumite corespondențe și analogii caracteristice întregului repertoriu divertismental trac, din cuprinsul căruia pomenim deocamdată: colabrismosul, trenele funebre, jocurile pastorale.

Din punct de vedere structural oina și țintarul sunt jocuri pastorale de agrement ale aboriginilor încă din vremuri imemoriale. Ele s'au născut în preajma stânei, au crescut în atmosfera intimă a pășunilor și reprezintă oriunde le-am întâlni spiritul de invenție divertismentală ciobănească valahă. De aceea studiul lor nu poate face abstracție de realitatea pastorală care le implică, le integrează și totdeodată le depășește.

Caracterul esențial și permanent pastoral al acestor două jocuri, este scos în evidență de mai mulți factori, printre cari cei mai importanți sunt numele unor elemente materiale constitutive ale jocului, funcțiunea socială și sensul lor metafizic.

Oina este jocul prin excelență al oierilor, al păstorilor traci, practicat, înainte vreme, cu precădere la festivitățile pastorale de pe culmile domoale ale munților carpato-balcanici,

Ion Vlasiu: Măști

la soroace fixe de vânzare a oilor, de tocmire în ciobănit, de purificare prin foc a turmelor, de pornire în transhumanță, etc.

Caracterul pastoral al oinei, astăzi oarecum alterat de atâtea influențe ulterioare, este destăinuit de unele reminiscențe ciobănești păstrate cu sfințenie in joc de poporul român. Printre acestea cele mai importante se referă la numele unor elemente constitutive ale jocului, la unele piese de joc, cât și la unele funcțiuni din joc. In unele locuri mingea oinașilor se numește pur și simplu «oiță», bățul de bătut mingea «bâtă», iar, ceeace este mai interesant, căpetenia jocului «baciu». Apoi dacă am urmări pe teren desfășurarea prestigioasă a jocului, am constata, în înșirarea jucătorilor, in ocolirea liniilor de bătae, cât și 'n scopul participanților, desfășurarea unei acțiuni care reclamă mai mult spiritul de apărare magică a ciobanului încolțit pretutindeni de dușmani, decât acela al unui jucător anonim, lipsit de profesiune și personalitate profesională.

Cuvântul țintar destăinue prea puțin despre caracterul lui pastoral. Spre pildă el nu relevă planul de ansamblu, obârșia elementelor esențiale și frecvența acestui joc. La originea lor cele trei patrate concentrice legate radiant prin trăsături de unire sunt o licență simbolică a însemnului religiozității străvechi a ciobanului autohton. Acest joc nu are nimic slav în constituția lui divertismentală. El se apropie prin structura ornamentală a planului lui de aplicație de una din multiplele licențe simbolice ale soarelui derivate din triquetrum și roseta atât de bine descrise de Dechelette, simboluri ce sunt prin excelență trace. Cele mai iscusite scrijelări ale țintarului se găsesc pe lavițele dela stână, lângă fluerele, bâtele și uneltele de muncă ciobănească gravate cu însemnele magice ale soarelui trac. Privite în ele însele elementele materiale ale țintarului, sunt cele mai simple produse ale solului românesc; acelea cari se găsesc la îndemână pe toate cărările ciobanilor: pietricelele. Boabele de grâu sau porumb întrebuințate sunt piese accidentale ale jocului, împrumutate din recuzita de elemente proprii vieții agrare, care tinde încetul cu încetul să ia locul vieții pastorale românești. Iar frecvența mai mare a țintarului la munte decât la șes, ne îndreptățește, în cele din urmă, să pledăm pentru caracterul pastoral al acestui joc ingenios care nu are nimic de a face cu «solitaire-ul» francez, (după cum remarcă Frederich Damé), care este un joc eminamente de șes. Frecvența mai mare a țintarului la munte, combate în mod indirect obârșia slavă atribuită acestui joc, deoarece Slavii ca năvălitori nu s'au ridicat niciodată temeinic dela poalele munților pe creste, ci au dus mai mult o viață de câmpie și deal.

Caracterul pastoral al oinei și țintarului însă este scos în evidență și de argumente de ordin funcțional și metafizic.

Ca și în lumea tracă de odinioară, astăzi, în lumea românească, aceste jocuri prin practica lor determină preferințele artistice ale unei anumite categorii sociale de oameni. Puțin pomenite de proverbistica și superstițiologiul românesc, totuși trădează prin conținutul lor sentențios, diferențe sesizabile sociale implicate de ierarhia primitivă autohtonă.

Oina și țintarul sunt însemnele nobilitare ale gustului rafinat al poporului român, ca neam străvechi de păstori; ele sunt ca să vorbim plastic, expresia inebranlabilă a ingeniozității magice a păstorilor traci. De aceea nu putem despărți studiul lor ca manifestări artistice de agrement, de studiul caracterelor esențiale și permanente ale vieții poporului român, care a fost și va fi o viață prin excelență creatoare și promovatoare de bunuri și valori culturale păstorești.

In final, care este semnificația metafizic-pastorală a acestor două jocuri privite în parte sau în ansamblu? Sunt jocuri de agrement lipsite cu totul de sens? In structura lor plastică nu se întrevede nici o intenție inițială de ordin metafizic?

Concepute în structura lor esențială și raportate la ansamblul manifestărilor spirituale ale poporului român, oina și țintarul, destăinuiesc prin forma și conținutul lor special, derogări în planul artistic al vieții dela preocupările mai adânci de ordin religios.

In oina de astăzi, reglementată ca orice joc occidental, numai pentru iscoditorii tainelor insondabile marelui public, se mai întrevede efortul inițial de magie simbolică operat de ciobanul sau tagma ciobănească, similar efortului colabrismic din repertoriul antic trac, la serbările pastorale, când oierul își vedea turmele în primejdie: iar în țintar, pe jocul brodat într'o serie de pătrate concentrice, se mai întrevede un însemn apotropaic solar ciobănesc, care alături de soare stă la baza scrijelărilor pastorale autohtone.

Privite în ansamblul lor aceste jocuri, trădează vagi urme de adorare specială a soarelui hiperborean, cum îl numeau Grecii antici. Oina, nu atât prin structura ei ca țintarul, cât mai ales prin raportarea la oinași și la funcțiunea lor pseudomagică: iar țintarul prin acceptarea ca bază de joc a unei licențe simbolice solare, patratele concentrice, legate radiant cu trăsături de unire.

Sensul metafizic-pastoral al acestor jocuri de agrement, este în ultima analiză, sensul tuturor manifestărilor minore sau majore ale culturii populare române, succesoarea de drept natural a culturii pastorale trace.

Romulus Vulcănescu

INSEMNĂRI

PROFESORUL G. MURNU

Trista noastră Macedonie — provincia în care palpită geniul istoriei noastre, — Macedonia atâtor dureri și atâtor speranțe, va fi într'o zi mântuită.

De ea se leagă sentimentul chemării noastre pe plaiurile dela Miază-zi. Misiunea României în această parte a lumii e garantată de apriga resistență etnică a mladei românești din Pind.

Frumusețea incomparabilă a istoriei noastre, începuturile ei pe întinsul pământului vizionar al Thraciei, majestatea descendenței romane, misiunea noastră în imperiul roman din Răsărit — care este însăși misiunea romană, singurul sens al Imperiului — sunt ilustrate, sunt documentate și azi de prezența vie a națiunii românești în Miază-zi.

Toate acestea le spun spre a evoca, în cadrul Macedoniei sale dragi, pe luptătorul pasionat pentru cauza ei, pe istoricul de mare discernământ, pe marele poet, profesorul și precursorul nostru — George Murnu.

Când într'o zi, peste pleava literară a lumii de azi, peste sinistrele creaturi ale cronicarilor dela gazetă, se va așterne uitarea, opera acestui om născută din meditație, din flacăra arzătoare și — mai ales — din cunoașterea fără de seamăn a limbii românești, din studiul cel mai pasionat, va cunoaște, desigur, admirația pe care o merita..

Dar nu despre aceasta scriu acum. Vreau să evoc, numai, între atâtea mizerii, figura unui om care — la o vârstă pe care mulți ar năzui s'o ajungă — înfățișează, în sbuciumul patetic al sufletului său, în lupta sa pentru idealuri superbe, în credințele sale atât de tari, în opera sa, cea mai înflăcărată tinerețe.

Dan Botta

ERNEST BERNEA: MOLDOVA TRISTA

Am iubit întotdeauna nebunii, — în adevăr nu pe cei furioși și autentici — ci numai pe cei ale căror acte se numesc artă și cultură — și cari dau de lucru posterităților prea savante și lucide.

Spiritul materialist al epocii noastre — este oarecum gata să decreteze sancțiuni violente împotriva acestor furați de stele, cincăniți de ispite, atât de înalte, infractorii codurilor legiferate de rațiunea prea pură a esteticienilor și filosofilor — acești «încurcă lume» și «pierde vară» — cari se numesc Ion Creangă — Eminescu, Panait Istrate, Luchian sau Andreescu.

Dimensiunile lor nu le cuprind totuși unitățile de măsură ale celor auto-investiți cu discernământul critic. — apologeții eclectismelor estetice — toți infuzorii cari interpretează și explică «fenomenul cultural» chiar și autorilor și mai ales acestora.

Am iubit întotdeauna pe acești furați de stele, fără norme severe de viață, plecând cu toate vânturile și pe toate drumurile — trăind toate experiențele, altitudinele și toate agoniile, lepădările de sine și toate răstignirile. Iată-l pe Gauguin, pe Verlaine, pe Rimbaud, Allain Gerbault, haimanale de geniu, chinuiți de vastitățile cosmice și arși de jarul neliniștirilor cu ochii verzi mereu carbonizați de vâlvătăi, spânzurați de toate semnele cerului și truițele pământului.

Așa cum îi este viața lui Ernest Bernea — așa este și expresia acestei vieți: opera sa.

Frumusețile artei lui, strânse din dramele vieții, sunt autentice. Nimic artificial, nimic simulat și convențional. Nici o mistificare, nici o retorică.

Opera lui e o lacrimă prin care a privit Dumnezeu.

«Moldovă tristă» — este creația unui mare temperament liric. Este opera unui poet. Oricât ar încerca să fugă autorul de poezie, — să nu audă că i se spune mai ales «Poet», — «oamenii de știință», eliminându-l din colecția lor pentru acest delict — Ernest Bernea rămâne poet și mai ales, unul de bună calitate.

Nu e poet pentrucă vrea să fie poet. E destinul lui — și pace bună. Are decretul dela Dumnezeu. «Moldovă Tristă», e poezie — și e și înalt fior etic.

E aproape un pleonasm. Poezia însumează și valoarea etică a unui spirit, — pentrucă poezia este har dela Dumnezeu, care e numai bine. «Frumusețea interioară, frumusețea muzicală cu care m'a dăruit Dumnezeu și pe care o regăsesc în natură, nu se poate exprima liber, nu își poate desface floarea din pricina oamenilor. Ei mi-o opresc, mi-o omoară. Oamenii mă socotesc nebun și mă alungă, ci vor să mă instruiască și să mă facă «serios», adică urât, mort. Oameni buni, dați cenușa la oparte, desvăluiți jarul sufletului. Acei ce n'ați murit încă descoperiți frumusețea».

Un creștin — așezat pe linia autentică a spiritului eroic al creștinismului, anulând prin acte de trăire, miturile ipocriziei și falsele dogme.

Un poet — neliniștit de toate întrebările și ars până la paroxism de toate nălucirile, prins între vesnicia pământului și semnele grele ale cerului — pictează o poezie personală — poezia lui Ernest Bernea.

Poemele în proză din «Moldova Tristă», — sunt un imn de iubire pentru Dumnezeu și pentru toate făpturile lui, iar frumusețile naturii, sunt constantele pe care se zidește toată poezia mistraliană a lui Ernest Bernea.

Victor Stoe

COLINDE ROMÂNEȘTI DE DINCOLO DE BUG

Românii răsfirați de vremuri și împrejurări pe meleagurile nesfârșite ale Rusiei — ca niște insule răslețe pe întinsul unui ocean — n'au eșit multă vreme din făgășul specificului lor etnic, păstrându-și cu sfințenie zestrea tradițională de datini, obiceiuri și credințe. Inaurirea populației rusești a început a se exercita, în această direcție, târziu de tot și în măsură destul de neînsemnată.

In călătoria întreprinsă recent în cadrul echipei Institutului Central de Statistică condusă de D-l A. Golopenția, ne-am putut da seama de adevărul celor afirmate mai sus cu prilejul unor incursiuni făcute în trei sate moldovenești, situate pe malul stâng al Bugului la sud de orașul Vosmssensk. Unul din ele, *Bolgarca*, așezat in imediata apropiere a orașului, a fost pe vremuri aproape în întregime locuit de Români. Astăzi elementul românesc constituie abia o treime din populație.

Până la revoluție, în acest sat datinile de Sărbători s'au menținut, cu unele mici influențe ucrainene, aproape toate. Regimul sovietic interzicându-le, flăcăii n'au mai putut umbla «de-a colinda» de Crăciun, iar copiii din ce în ce mai puțin și mai mult pe furiș. A fost firesc deci ca cele mai multe din colinde să se uite.

N'am găsit decât doi bătrâni, cari și-au mai adus aminte câteva din ele: pe moș Timofei Ardelea de 71 ani și pe moș Alexe Hârjău de 79 ani. Cel din urmă mi-a spus că știa pe vremuri peste 77 colinde.

Redăm trei din colindele auzite dela acesta din urmă:

COLIND DE MAICĂ ȘI FECIOR

La vale, la vale
Pe drumu cel mare,
Leroi Doamne ler
Mare-suluri de voinici
[illegible] pohonici.
Inaintea lor o ieșit
Maica lui Vasile
Cun colac de grâu,
Cu vadra de jin.
Din colac pârtește.
Din pahar lemnește
Da din gură grăește:
— «Suluri de voinici,
N'ați văzut voi
Un fie de-a nieu?
— «Tu, maică bătrână,
Cu furca de lână,
Noi de l-am văzut,
Nu l-am cunoscut
Un fiel de-a tău
Frățior de-a nostru».
Da maica lu Vasile
Din gur'o grăit:
— «Cum să nu-l cunoașteți voi?
Căluceanu lui vânăt de vițel,
Șeușoara lui de-o falcă de smău,
Frânșoru lui doi șerpi-balauri.
Din gură 'ncleștați.
Din cozi înodați;
Fețișoara lui
Spuma laptelui.
Chiculița lui
Schicu grâului,
Sprâncenili lui
Două muri de câmp
Puse la pământ,
Neatinse de soare
Coapte la răcoare:
Pușculița lui
Tunu cerului,
Salișoara lui
Fulger de pământ».
El să-mi șie sănătos
Cu maică și cu taică
Și cu noi cu toți.
Bună vreme.

COLIND DE CASĂ

Dinaintea este-un scaun
Domnule Domn din ceri.
Sus îmi arde jos îmi chică,
Mândră geană să ridică.
Intr'acea geană să scaldă Dumnezău;
El să scaldă, să 'mbăiază.
Din vrășmânt să primenește,
Cu bun nir să niruește,
Cu crucea să spovedește.
Mai de jos de Dumnealui
Scaldă și Crăciun bătrân:
El să scaldă, să 'mbăiază.
Din vrășmânt să primenește,
Cu bun nir să niruește,
Cu crucea să spovedește.
La Ion, la jupânu Ion:
De-atuncea Dumnezău o grăit,
— „Face-i casa lângă drum.
Intinde-i masa peste drum,
Fântânele 'n pădurele,
Podurele 'n câmpurele.
Eu cu casa peste drum
Incălzit-am friguroșii.
Dar cu masa peste drum
Ospătat-am flămânjâii.
Da cu fântânele 'n pădurele
Adăpat-am sătușâii,
Podurele late, grele,
Trec care pohorate,
Cine trece-mi mulțănește,
Eu cu mulțănita lor
Intineresc fi m'argătuesc".
Eu am zis la-acest Domn bun:
Fă ghine iastă lume,
Ii găsi ghine pe ceea lume,
Ii găsi raiu dăscuiet.
Și-i intra 'n rai nepoftit
Și-i lua din masă nerugat.
C'așa legea din bătrâni.
Din bătrâni, din oameni buni.
Și cu noi cu 'bună vreme.

COLIND DE FATĂ MARE

Pe cel cieș, pe cel măcieș,
Domnili cerui,
Este-un leagăn de mătasă,
Dar în leagăn șede Maria.
Ea nu-mi șede să-mi tacă.
Da cântă un cântecel:
Și-aist cântec nu-i mojicesc,
De cântec împărătesc.
Și 'mpărățița ni-a auzit-o
Și-o trimes suluri după suluri:
— «Facă Maria atâta ghine
Pentru mine:
Nu mai cânte aist cântecel,
C'aist cântec nu-i mojicesc.
Da cântec împărătesc
Și 'mpăratu-a auzi-o
Și pe dânsa a 'ndrăgi-o».
Maria o trimăs suluri după suluri:
— «Nu-ți mai teamă 'mpărățiță.
C'aista nu-i cântec împărătesc.
Da-i cântec mojicesc.
Eu îs fată logodită
Și-mi cânt de jelea mea,
Nu azi, mâne nunta-mi vine
Și mă iau dela părinți
Și mă duc la alte curți,
Să fiu nor bună părinților,
Și cumnată fraților
Și cumnățică surorilor».
Ea să-mi șie sănătoasă,
Cu frați, cu părinți
Și cu noi cu toți.
Bună vreme.

Când i-am spus că-i «voiu pune colindele într'o carte», moșneagul cu un picior în groapă s'a bucurat ca un copil: «Tare ghine. Așa! să științe și cei din Rumenia colindele noastre. Că tare mai erau frumoase!»

Ion Apostol

O VIZIUNE ROMÂNEASCĂ A LUMII

Studiul de folclor publicat de d. Ovidiu Papadima în colecția «Convorbiri literare» sub titlul «O viziune românească a lumii» respectă, după însăși mărturisirea autorului, «nu numai cugetul popular, dar și cuvintele lui», citând mai mult, decât rezumând, lăsând astfel ca concluziile să se impună dela sine. Convins că o literatură comparată a formelor folclorice nu se poate naște decât după adâncirea fenomenologică a acestora, autorul e preocupat de ceeace e individualizat în linii specifice, iar nu de ceeace indică o coincidență de material. Orice trăsătură, de oriunde ar veni, face parte dintr'un tot organic, armonic, care oglindește atât un mod de a gândi, cât și un fel tipic de a trăi, al țăranului nostru. Deaceea, în folclorul românesc se răsfrânge o ordine etică în adâncul său și estetică în expresiile lui. Folclorul include toată zestrea spirituală, împreună cu experiența de veacuri, a poporului, fiind, în acelaș timp, sociologie, teologie, astronomie, medicină, filosofie și cosmogonie, botanică și zoologie, psihologie și poezie. Totuși, elementele acestor cunoștințe atât de variate nu se contrazic în logica lor internă, ele raportându-se atât la ordinea transcendentă, cât și la planul vieții cotidiene. «Prin folclor, omul satului ajunge deopotrivă un adânc simțitor al transcendentului, un credincios și un desăvârșit cunoscător al lumii sale reale». Citadinul cu pretenții de cultură e mai plin de superstiții și mai lipsit de putința orientării în mediul înconjurător, cu toată mulțimea cunoștințelor sale științifice, decât țăranul adăpat din folclorul în care-și simte propriile-i gânduri și sentimente și nu atitudini pe care să fie oricând dispus să le combată. Folclorul e o uriașă realitate, care «departe de a înfățișa idealizări de stupidă cromolitografie,... ne definește sufletul rural prin ceea ce are el mai bun, e adevărat, — însă prin ceea ce are el real oriunde și oricând de preț, și nu prin accidentalul meschin și degradat, — chiar când e frecvent»; în plus, o realitate în continuă creștere, în activitate perpetuă. Nu se poate susține că această miraculoasă realitate folclorică, din care se desprinde o viziune specific românească a lumii, e autohtonă în amănuntele ei, dar «pe deasupra acestor urzeli adânci și neluminate încă, un adevăr se poate închega lămurit, și acesta e de astădată al nostru: felul în care poporul vede lumea la noi e organic creștin». Binele și răul sunt izvoare din care se împărtășește lumea din înalta voință a lui Dumnezeu. «Pentru un neam ca acesta al nostru, — așezat la răscrucea atâtor destine istorice, bătut de năvăliri și necazuri ca nimeni altul, — justificarea creștină a răului, a suferinței, era o necesitate de viață. Față de puțina lumină, față de imensul întuneric de durere al soartei sale, neamul acesta trebuia să-și cimenteze credința în necesitatea acestui echilibru între rău și bine, ca să și-l poată păstra pe Dumnezeu. Altfel, îl pândia, inevitabilă, — disperarea». In rânduiala firii, toate făpturile, oricât de odioase sau primejdioase, își află o justificare. Altfel nu s'ar putea realiza armonizarea răului cu bunătatea lui Dumnezeu, care e cauza ultimă a oricărui fenomen, [illegible]cât de mărunt, depe pământ și pe care mintea țăranului ține să și-l explice. Astfel stând lucrurile, săteanul nu e disprețuitor sau zeflemist al soartei sale, care i-a fost dată, ci și-o trăește demn, respectându-și munca, despre care crede că are corespondențe în cer. Pentrucă dacă în țăran există o adâncă nevoie de concretizare a abstracțiilor, închipuindu-și că undeva trebue să existe chiar niște «curți ale dorului», el deschide totodată porți spre celălalt tărâm realității pământene.

Folclorul este privit și azi ca un depozit de superstiții. Dar, în realitate, el e ordine de viață, care disciplinează poporul, îi face o educație conformă mentalității lui. Totodată, el «e o infinită armonie de solidarități, la care participă omul împreună cu absolut toate făpturile firii», care sunt legate printr'o imensă fraternitate spirituală.

In acest cosmos imaginar dar organic, Românul își împletește cu firească noblețe calitățile ce împlinesc proverbiala-i omenie, ca mila, respectul, iubirea, puritatea sufletească, etc. Prin evidențierea însușirilor ce fac cinste comorilor folclorice românești, prin care mai de grabă am influențat pe vecini decât am primit, cartea d-lui Papadima e și o obiectivă dar plastică prezentare a nobleței și bogăției sufletești a poporului nostru, în fața cărora ar trebui să amuțească criticile ce ni se aduc de presa înveninată a unor vecini, cu nesocotirea oricărui simț al realității.

INVITAȚII

Domnul Grigore Popa și-a strâns în volum o parte din eseurile publicate în revista *Pagini literare*, — căreia îi aduce cu acest prilej un meritat elogiu, atribuindu-i un rol important la determinarea adeziunii tineretului ardelean la filosofie, — sub titlul, care mărturisește prezentarea lor fără caracterul imperativ al constrângerii, de *Invitații*. In epoca noastră, intrată adânc sub zodia provizoratului și a unui practicism fără limite, chemarea entuziastă la isvorul valorilor care au format din antichitate titlurile de noblețe ale omului, treptele pe care acesta năzuește să se apropie de natura divină, face dovada unui sincer curaj și a unui generos elan.

Distingându-se, sub raportul formei, printr'un clocotitor entuziasm, eseurile d-lui Grigore Popa tind să convertească în fermenți sociali, să coboare din turnul de fildeș al izolării, o seamă de valori despre care se credea că nu pot fi întâlnite decât în tărâmul singurătății. Astfel, punând esența omeniei sub semnul metafizicei, al moralei și al frumosului, acesta din urmă e acreditat și cu rolul de transformator social. Iar poetul, pe care autorul îl invită la asceză, la grația inspirației, — căreia i se face un act de dreptate, recunoscându-i-se funcția de isvor, — la disciplina care nu secătuește sufletul și la ocolirea scrisului fără imboldul necesității, e din nou investit cu anticul titlu de *vates*. Dacă înțelepciunii fără vârstă i se lasă lentilele detașării, care fac vederea mai limpede, ea e totuși coborîtă în mijlocul vieții, determinând-o să participe la durerile și bucuriile acesteia. Insăși direcția centrifugală a aventurii, care se definește, pe toate planurile, printr'un salt în necunoscut din obișnuitul comod al vieții, este încărcată cu un elan generos, pus în serviciul îmbogățirii experienței și a bunurilor omenești. Iar împlinirea rosturilor eroismului este legată de viața comunitară. Eroismul, căruia i se atribue o funcție sintetică, reprezentativă, începe acolo unde sfârșește egoismul. Dar comunitarismul pentru care pledează autorul e acela în care demnitatea persoanei să fie respectată ca o valoare de primul ordin, iar primatul spiritualității să-și păstreze rangul de premiză indiscutabilă. Intr'o asemenea atmosferă comunitară, — în care tradiția stărue stimulatoare, — omul își poate îndeplini destinul său majestos, de a lupta, în limita puterilor umane, în ciuda conștiinței relativității, pentru infinit și eternitate.

Nu putem încheia această notă fără a invita pe cititori la lectura eseurilor d-lui Grigore Popa, ceeace înseamnă la întoarcerea către isvoarele reconfortante și spornice ale temeiurilor lor.

CASA BARCIANU DIN RĂȘINARI

Mișcătoarele rânduri pe care i le închina Olga Greceanu într'un număr din «Universul literar» memorandistului Daniil Barcianu, reînviind în baza unor scrisori o glorioasă pagină din recutul ardelean apropiat, ne strecoară în suflet regretul unor vremuri de luptă și consecvență morală față de care prezentul nu[illegible] cu fapte de eroism ca acestea din războiul cu Rușii se poate arăta. In contrast cu noi, oamenii de acum o jumătate de veac au creat prin viața lor închinată neamului, o atmosferă morală de puritatea aerului alpin. Lumea de altădată era cu totul altfel decât cea de azi «Mai solidă, mai serioasă, mai muncitoare, mai politicoasă... Nu poate fi lectură mai iacomă ca aceste rânduri (de scrisori ale lui Barcianu) ce-ți pun în față, cu toată sinceritatea, o viață de student de acum 70 de ani, când studențimea... era respectată ca o clasă de rasă, ca o tinerețe curată, înflăcărată de idei patriotice, iubitoare de familie, respectuoasă față de părinți și de profesori, recunoscătoare pentru educația ce primește, pentru banii ce i se dau, ascultătoare la sfaturile ce i se trimit, în sfârșit, tinerețea din acea epocă de perfectă moralitate și de mari virtuți, care nu s'a menținut parcă decât atâta timp cât se scria cu *î* din *a*, cu *z* din *d*, cu *ă* din *e*»... Asemenea rânduri trebuesc simțite ca un discret reproș de studenții zilelor noastre, care în majoritatea lor își limitează preocupările la sfera biologică, în disprețul preceptelor morale și în ignorarea comorilor culturale. Casa Barcianu din Rășinarii lui Goga este evocatoarea unui astfel de trecut, de înaltă moralitate și de adâncă iubire de neam. Duhul celor ce au stăpânit-o de-alungul anilor veghează încă în dosul pereților, care au privit mai bine de două veacuri cât poate îndura un popor pentru apărarea demnității sale și câștigarea unor drepturi sub soare. «Neam de cărturari, clăditori de inimi românești, iubitori de patrie și de limbă românească, toți Barcienii, dela cel dintâiu, Coman Bârsan (adică venit din Țara Bârsei, *Terra Barcia*, de unde numele de Barcianu), până la ultimul, au arătat dragoste de muncă, de luptă și de cheltuială a tuturor puterilor lor, chiar de n'ar fi folosit decât pentru un cât de mic câștig în folosul nației române din Ardeal».

Scrisorile utilizate de autoare datează din anii 1870—74, deci din timpul cât au durat studiile tânărului Daniil Barcianu la Viena, Bonn și Lipsca. La Lipsca, Barcianu s'a dus numai pentru a audia cursurile lui Nietzsche, despre care spune că întrece orice închipuire. «Pe cât suntem de mulți în amfiteatrul universității, scrie el tatălui său, îndesați și umăr la umăr, cu gâturile întinse peste capetele celorlalți, totuși nicio suflare nu împiedecă shorul cuvintelor luminatului filosof».

Unul din bunii prieteni ai casei era mitropolitul Șaguna. Cerând, după terminarea studiilor la Bonn, consimțământul tatălui său pentru a și le continua la Lipsca, tânărul Barcianu își exprimă dorința să fie obținută și aprobarea mitropolitului. Acesta moare însă înainte de a i-se fi putut cere consimțământul. In urma acestui eveniment, încep să se manifeste scrupulele chinuitoare ale amân[illegible] «Din convorbirile avute cu răposatul [illegible] mas poate toată impresia că ar fi dorit să mă întorc mai de grabă?» — îl întrebă Dan pe tată-său. Și abea după ce primește sfatul îndemnător al bătrânilor din Sibiu, se decide să nu se înapoieze încă acasă, pentrucă, vorba tatălui, «învățătura cu cât e mai multă în mintea unui om, cu atâta e mai de preț acel om». Iar această învățătură el nu și-o aduna pentru folosul său personal, ci pentru neam. «Mă întreb numai cu teamă, dacă putea-voi cu învățătura mea să aduc folos patriei, așa cum și părintele Șaguna așteaptă dela mine?» — scrie odată părinților săi. Viața de luptă și înfăptuiri în slujba poporului românesc i-a dovedit și lui, ca și tuturor, că nu avea, în această privință, motiv să se teamă. Toată viața sa a însemnat o continuă jertfă pe altarul drepturilor și al culturii românești.

Ion Ș[illegible]

Biserica aceasta care nu s[illegible] sat intimidată de nici o pu[illegible] seculară potrivnică Neamului, Biserica aceasta care știe din convingerile ei de credință, confirmate de o lungă experiență, că nu e putere pe lume în stare să sfarme unitatea unui neam ce crede în Dumnezeu și în destinul lui, și nu e furtună care să-l sdrobească, — ca mărturisește încrederea nesdruncinată în țara cea mare și liberă. Ea știe că drepturile neamurilor la libertate sunt sfinte și, ca atare, biruința lor e de Dumnezeu chezășuită și binecuvântată.

NICOLAE
Mitropolitul Ardealului

REDACȚIONALE

O lungă tăcere ne-a fost impusă de condițiile materiale tot mai grele, în care poate să apară azi o revistă ca a noast[illegible]

Intre timp interesul lectorilor s'a manifestat atât de viu pentru ea, încât acum în [illegible]ragul acestui număr nou, ne simțim datori să le mulțumim din toată inima.

DACIA

COMITETUL DE DIRECȚIE:
DAN BOTTA
EMIL GIURGIUCA

SECRETAR DE REDACȚIE: ION ȘTEFAN

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
BUCUREȘTI, B-DUL CAROL, 52. TEL. 4.33.63

ABONAMENTUL DE 12 NUMERE

PENTRU PARTICULARI: 200 LEI
PENTRU INSTITUȚII: 300 LEI
PENTRU SUSȚINĂTORI: 1000 LEI
PENTRU STRĂINĂTATE: 1000 LEI

20 LEI EXEMPLARUL

«BUCOVINA» I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI STRADA GR. ALEXANDRESCU, 4